

Bakalářská práce

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

ETICKÁ VÝCHOVA NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Vedoucí práce: PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D.
Autor práce: Kateřina Brodčová
Studijní obor: Vychovatelství – Pedagogika volného času
Ročník: 3.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

20. března 2011,

.....
Kateřina Brodčová

Děkuji vedoucí bakalářské práce PhDr. Bc. Zuzaně Svobodové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD	6
1 ETICKÁ VÝCHOVA	8
1.1 Základní pojmy	8
1.1.1 Etika a morálka	8
1.1.2 Výchova a etická výchova	10
2 ETICKÁ VÝCHOVA NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE	12
2.1 Vzdělávací politika v České republice.....	12
2.1.1 Implementace etické výchovy do základních škol	13
2.2 Potřebné vzdělání učitelů vyučující předmět Etická výchova	14
2.2.1 Osobnostní předpoklady učitele etické výchovy	14
2.2.2 Další vzdělávání učitelů.....	16
2.3 Předmět Etická výchova	17
2.3.1 Potřeba etické výchovy v České republice	17
2.3.2 Vývoj obnovy etické výchovy v České republice a její koncepce	18
2.3.3 Charakteristika předmětu Etická výchova	20
2.3.3.1 Obsah předmětu Etická výchova	20
2.3.3.2 Metody předmětu Etická výchova	21
2.3.3.3 Cíle etické výchovy	22
2.4 Aktuální stav výuky předmětu Etická výchova na základních školách.....	23
2.4.1 Důvody povinného zavádění etické výchovy do škol a nejednotnost koncepcí	24
3 VÝZKUM	27
3.1 Důvod výzkumu.....	27
3.2 Hypotézy, průběh a obsah výzkumu	27
3.2.1 Hypotézy	27
3.2.2 Průběh výzkumu	27
3.2.2.1 Charakteristika cílové skupiny respondentů	27
3.2.2.2 Harmonogram výzkumu	28
3.2.3 Obsah výzkumu	28
3.2.3.1 Cíl.....	28
3.2.3.2 Metody	28
3.2.3.3 Technika výzkumu.....	29
3.3 Výsledky výzkumu	30
3.3.1 Komentář výsledků výzkumu	30
3.3.2 Vyhodnocení výzkumu	41
3.3.2.1 Shrnutí výsledků výzkumu	41
3.3.2.2 Posouzení hypotéz	42
3.4 Závěr výzkumu	43
4 ZÁVĚR	44
SEZNAM LITERATURY	46
SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	48
SEZNAM PŘÍLOH	50
ABSTRAKT	57
ABSTRACT	58

ÚVOD

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma *Etická výchova na základní škole*. Uvedené téma jsem zvolila pro jeho aktuálnost. Opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy z 16. prosince 2009 (dále jen Opatření) začlenilo Etickou výchovu mezi doplňující vzdělávací obory. Tím se s platností od 1. září 2010 změnil Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.¹

Případalo mi zajímavé zjistit, jak probíhá zavádění výuky etické výchovy v praxi, jak se daří či nedaří etickou výchovu implementovat do Školního vzdělávacího programu základního vzdělávání (dále jen ŠVP ZV), zda je na základních školách novinkou nebo ne. I to byly důvody, proč jsem si zvolila toto téma.

Etická výchova je velmi úzce svázána s oborem, který studuji. Role pedagoga volného času má ve výchovně-vzdělávacím procesu své nezastupitelné místo. Současné všeobecné mínění české společnosti o poklesu morálky a ztrátě tradičních hodnot přímo vybízí pedagogy volného času k tomu, aby své svěřence vedli k úctě k tradičním hodnotám, podporovali jejich mravní vývoj či napomáhali k rozvoji prosociálnosti, jak uvádí ve své knize Vacek: „Vychovatelé, především rodiče a učitelé, mohou rozvoji prosociálnosti jako základnímu znaku vyšší úrovně morálky výrazně napomoci.“²

Zavádění výuky etické výchovy do škol není nové téma. Jde o dlouhodobý proces v novodobé historii českého školství. Mnozí odborníci, zabývající se touto tematikou (na některé z nich se budu v této práci odkazovat), se zasazují o zavedení etické výchovy do škol už léta.³ Existují tak základní školy, které nestojí na startovní čáře a mají několikaleté zkušenosti s výukou tohoto předmětu, s projekty s etickou tematikou aj. V souvislosti s výše uvedeným Opatřením však většina škol se zaváděním předmětu Etická výchova teprve začíná.

Hlavním cílem bakalářské práce bylo popsat a shrnout důvody zavádění etické výchovy do základních škol a přiblížit průběh zavádění. S tím souvisí také otázka, jaký je současný stav výuky tohoto předmětu na základních školách, o co se jednotlivé školy

¹ srov. NEZVAL, J. *Opatření ministryně školství*. [online]. © MŠMT 2006, poslední aktualizace 5. 2. 2010 [cit. 2011-01-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/opatreni-ministryne-skolstvi>>.

² VACEK, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků. Metodické náměty k realizaci průřezových témat*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-386-4, s. 78.

³ srov. ETICKÉ FÓRUM ČR. *Čím je občanské sdružení Etické fórum ČR?* [online]. [cit. 2011-02-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.etickeforumcr.cz/>>.

při zavádění opírají, z jakých pramenů odborné literatury čerpají, zda mají pedagogové k dispozici výukové a metodické materiály, jak samotná výuka probíhá v praxi aj.

Pro svou práci jsem zvolila následující postup – vypracování teoretické části a zpracování dat z dotazníkového šetření v praktické části. V první teoretické části uvádím základní pojmy, vysvětluji pojmy „etika“, „výchova“, „morálka“ aj. Záměrně neuvádím dějinný vývoj etiky. Domnívám se, že přehled základních pojmů pro naši práci zcela postačí, neboť není jejím hlavním záměrem popisovat dějiny etiky a podrobně vymezovat tento vědní obor.

Druhá část zpracovává již konkrétní oblasti spojené s etickou výchovou. První kapitola se věnuje legislativnímu vymezení předmětu na základních školách, druhá potřebnému vzdělání pedagogů, předpokladům pro výuku tohoto předmětu a možnosti jejich dalšího vzdělávání. Třetí kapitola se zabývá samotným předmětem Etická výchova a čtvrtá zaváděním výuky tohoto předmětu a aktuálním stavem ve školách.

Při zpracování teoretické části jsem vycházela z prostudované dostupné literatury a materiálů na internetu. Ve svých tvrzeních jsem se často opírala o výroky odborníků vybraných publikací. V seznamu literatury uvádím i díla, která jsem ve své práci necitovala. Jejich prostudováním jsem však získala potřebný vhled do problematiky.

V praktické části jsem se pokusila zjistit, jak probíhá zavádění výuky etické výchovy na základních školách. Zvolila jsem výzkum mezi pedagogy základních škol. Vybranou metodou bylo dotazníkové šetření celorepublikového rozsahu. Dotazníky byly učitelům rozesílány elektronickou poštou buď jako příloha (vytvořená v programu Microsoft Office Word), nebo jako on-line dotazník (zpracovaný v aplikaci Dokumenty Google). Součástí praktické části je vyhodnocení odpovědí dotazníkového šetření a posouzení hypotéz, které jsem si před samotným výzkumem stanovila.

V souvislosti s reakcemi na žádost o vyplnění dotazníků jsem obdržela i několik zajímavých konkrétních příkladů, jak etická výchova ve škole probíhá – např. jako součást projektu Rubikon, jehož cílem bylo vytvořit program pro učitele, který by byl využitelný ve výuce a měl by se mimo jiné zaměřovat na výchovu žáků k etice.⁴ Dva z těchto příspěvků (v rámci zachování anonymity neuvádím autory, ani školu) jsou uvedeny v přílohách I. a II.

⁴ srov. AKADEMIE J. A. KOMENSKÉHO O. S. *Základní informace o projektu*. [online]. [cit. 2011-03-15]. Dostupné z WWW: < <http://www.projekt-rubikon.eu/> >.

1 ETICKÁ VÝCHOVA

1.1 Základní pojmy

Cílem této kapitoly je uvést klíčové pojmy související s etickou výchovou, pokusit se je vymezit a objasnit.

1.1.1 Etika a morálka

Pojmy „etika“ a „morálka“ vycházejí z řeckého slova *éthos* a latinského *mos, moris*. V češtině tato slova překládáme jako „zvyk, mrav, obyčej“⁵.

„Etika se zabývá jednáním, tj. tím, co závisí na nás.“⁶

„Etika – věda o mravnosti (morálce), o vzniku a vývoji mravních zásad, o pravidlech a normách vzájemného chování lidí ve společnosti. (...) Morálkou se označuje zpravidla jednání lidí, kdežto etika je souhrnem názorů a teorií o tomto jednání (i když jednání a názory nelze od sebe zcela oddělit).“⁷

„Jako o vědě lze však o etice hovořit teprve tehdy, když má daný svůj předmět. Tím je morálka, která hodnotí lidské jednání z hlediska dobra a zla, a to porovnáním se svědomím člověka. (...) Je patrné, že morálka má svá specifika a není tedy vhodné zaměňovat ji s pojmem etika. Pokusíme-li se etiku definovat, pak lze říci, že je filozofickou vědou o správném způsobu života, vycházející z racionálních přístupů a snažící se nalézt, popřípadě i zdůvodnit, společné a obecné základy, na nichž morálka (předmět etiky) stojí. Tak lze říci, že je etika vlastně teorií morálky.“⁸

Brázda ve své publikaci uvádí, že etika: „Reflektuje morálku, táže se rovněž na její legitimizaci a legalizaci. (...) Stále se ptá, proč, za jakých okolností a s jakými výsledky se lidé chovají či nechovají mravně. (...) Etika je chápána jako teorie způsobu lidského

⁵ srov. PŘÍKASKÝ, J. V. *Učebnice základů etiky*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-505-5, s. 8.

⁶ SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*. Praha: Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0484-2, s. 83.

⁷ KUJAL, B. a kol. *Pedagogický slovník 1. díl*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965. ISBN neuvedeno, s. 99.

⁸ JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: TRITON, 2003. ISBN 80-7254-329-6, s. 21-22.

života, chování, jednání.“⁹ Morálku popisuje jako: „...proměnlivý, historicky a kulturně podmíněný souhrn hodnotících soudů, zvyků, názorů, hodnot, ideálů, pravidel, institucí a norem, jimiž se lidé v určitém ohledu řídí ve svém praktickém mravním jednání.“¹⁰

Weischedel se zamýšlí nad prvky filozofické etiky a dospívá k názoru, že podstatou filozofické etiky je člověk, jeho chování a postoje.¹¹ Lidé však žijí v mnoha společnostech, která vyznávají odlišnou víru, hodnoty a postoje. To vede k rozdílnému chápání morálky a hodnotových žebříčků. Kučerová označuje morálku za oblast střetů odlišných hodnotových soustav. Každá soustava nahlíží na pravidla ze svého úhlu a nelze tak nikdy dojít ke shodě.¹²

Je velmi těžké definovat pojmy etika či morálka bez ohledu na proměnné, které je ovlivňují: „Chceme-li mezi etickými jevy rozlišovat, potřebujeme slova přesnější, která by se navzájem nepletla. A tady už začíná první obtíž. Dobrý život, ctnost, morálka i etika se vždycky obracejí k jednotlivému člověku – ke mně a k tobě. Nicméně žádný člověk, já ani ty, nežije sám, ale mezi druhými lidmi v lidské společnosti. A tak se i dobrý život odehrává mezi druhými lidmi, před nimi a s nimi – někdy dokonce proti nim. (...) Morálka tedy vyžaduje, abychom se každý řídili tím, co pokládáme za dobré a správné, a na pomoc nabízí jiné obecnější zásady a pravidla. Pro západní civilizaci se nejčastěji přebírají právě z biblického Desatera...“¹³

Průcha definuje etiku jako 1) filozofickou disciplínu, jež zkoumá jednání a chování lidí; 2) systém mravních norem, kterými se jedinec ve společnosti řídí a které jsou zároveň podkladem pro jeho mravní chování; 3) mravní chování člověka – jedinec žije v souladu s etickými principy; 4) název předmětu, jež se vyučuje na školách.¹⁴

Shrneme-li uvedené definice, můžeme říci, že etika je filozofická disciplína, pojednávající o morálce, kde morálka je jakýsi soubor pravidel lidského jednání. O tom, co je a co není morální, rozhoduje nejen naše okolí, ale i my sami. Záleží však i na tom,

⁹ BRÁZDA, R. *Úvod do srovnávací etiky*. Praha: Koniasch Latin Press, 1998. ISBN 80-85917-46-7, s. 129.

¹⁰ BRÁZDA, R. *Úvod do srovnávací etiky*, s. 132.

¹¹ srov. WEISCHEDEL, W. *Skeptická etika*. Praha: OIKOYMENH, 1999. ISBN 80-86005-84-4, s. 17.

¹² srov. KUČEROVÁ, S. *Obecné základy mravní výchovy*. Brno: Masarykova univerzita, fakulta pedagogická, 1990. ISBN 80-210-0183-6, s. 6-7.

¹³ SOKOL, J., PINC, Z. *Antropologie a etika*. Praha: TRITON, 2003. ISBN 80-7254-372-5, s. 9-10.

¹⁴ srov. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Vyd. 5., Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8, s. 59-60.

v jaké soustavě společenství žijeme, jaké hodnoty, náboženství, postoje či soubory pravidel uznáváme.

1.1.2 Výchova a etická výchova

Z obecného hlediska můžeme na výchovu nahlížet jako na činnost, při které dochází k předávání generačních zkušeností.¹⁵ Podíváme-li se na výklad pojmu do pedagogického slovníku, dozvíme se, že výchova provází člověka od samotného počátku existence, utváří se a mění v souvislosti s dějinnými potřebami života společnosti. Jde o specifickou lidskou činnost, jejímž cílem je utváření lidské osobnosti.¹⁶

Výchova v pedagogickém pojetí, jak uvádí Průcha, je: „...záměrné působení na osobnost jedince s cílem dosáhnout změn v různých složkách osobnosti.“¹⁷

„Výchova je činnost, pomocí níž se má člověk stát tím, co mu je jako člověku přiměřené. Není prosta aktivity ze strany vychovatele, učitele, tedy toho, kdo vychovává. (...) Ve svobodě výchovy je také její odpovědnost.“¹⁸

Kučerová se zamýšlí nad smyslem a cílem lidského života a tedy i výchovy: „Smyslem života může být jen rozvoj lidských bytostných sil, svobodné a odpovědné tvořivosti, autentické existence všestranně rozvinuté a celistvé osobnosti, která hledá nové perspektivy. (...) Lidskost je šance a cíl výchovy.“¹⁹

Etickou výchovu (mravní výchovu) Průcha definuje následovně: „Výchovné působení na žáka, jeho rozum, představy, postoje, city, vůli a jednání, aby byly v souladu s obecně uznávanými zásadami etiky.“²⁰ Lze tedy říci, že etická výchova se zaměřuje na ty složky osobnosti jedince, které ovlivňují jeho morální myšlení a jednání.

Kučerová uvádí: „Etické je takové pojetí života, v němž mají místo všechny hodnoty, avšak nikoli v chaotickém a nahodilém shluku, v libovolné aglomeraci svévole a bezzásadovosti, v trpném přijímání toho, co kdy život dá, ale v soustavě, v hierarchii,

¹⁵ srov. PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*, Vyd. 2., Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7178-944-5, s. 16.

¹⁶ srov. KUJAL, B. a kol. *Pedagogický slovník 2. díl*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. ISBN neuvedeno, s. 369.

¹⁷ PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*, s. 17.

¹⁸ SVOBODOVÁ, Z. *Nelhostejnost: Čty k (ne)náboženské výchově*. Praha: Marvern, 2005. ISBN 80-86702-07-3, s. 54.

¹⁹ KUČEROVÁ, S. *Obecné základy mravní výchovy*, s. 38.

²⁰ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, s. 128.

v uvědoměném tvaru a řádu, který usilujeme vnést do mnohosti prvků své existence z hlediska potřeb lidského kulturního života a rozvoje.²¹ Z této definice tedy můžeme vyvodit, že etická výchova by měla probíhat v určité logické posloupnosti. „Mravní výchova usiluje o vytvoření uvědomělé autonomní řídicí centrály v člověku. Jestliže chování zvířat je regulováno přírodou, nevědomými instinkty, reflexy, vrozenými city, temnými zkušenostmi, pak pro člověka je rozhodující vědomý systém autoregulace, charakter osobnosti. (...) Zralý člověk myslí, hodnotí, chce a jedná. Na základě svého pojetí světa věcí a vztahů si vytváří své hodnotící názory, rozhoduje se pro věcně i hodnotově zdůvodněné cíle, uskutečňuje je. (...) Člověk se neučí jen vlastními zkušenostmi. Byla by to cesta obtížná, zdlouhavá a nedovedla by jej daleko. Člověk má výchovu, která mu zpřístupňuje tisícileté zkušenosti lidstva víceméně metodickým přístupem.“²²

Shrneme-li si opět uvedené definice, mohli bychom dojít k závěru, že výchova člověka formuje, napomáhá ho rozvíjet k samostatné, odpovědné bytosti. Jednou ze složek výchovy je etická výchova, na kterou můžeme nahlížet jako na nástroj k výchově mravního a hodnotově vyspělého jedince.

²¹ KUČEROVÁ, S. *Obecné základy mravní výchovy*, s. 12.

²² KUČEROVÁ, S. *Obecné základy mravní výchovy*, s. 42.

2 ETICKÁ VÝCHOVA NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

2.1 Vzdělávací politika v České republice

Závazný dokument vzdělávací politiky v České republice (dále jen ČR) Národní program rozvoje vzdělávání v ČR (tzv. Bílá kniha) obsahuje hlavní cíle vzdělávací politiky, z nichž vychází Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v ČR.

V roce 2004 byl schválen nový zákon – zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen Školský zákon), který: „...přinesl řadu změn, jednou z nejdůležitějších byl nový, dvoustupňový systém přípravy kurikula – školy mají možnost se profilovat prostřednictvím vlastního školního vzdělávacího programu, který vychází ze závazného dokumentu – rámcového vzdělávacího programu.“²³ Dvoustupňovým systémem přípravy kurikula je označen vznik kurikulárních dokumentů na dvou úrovních – státní (národní program vzdělávání, rámcové vzdělávací programy) a školní (školní vzdělávací programy).

Rámcové vzdělávací programy (dále jen RVP) vycházejí z nové strategie vzdělávání a z koncepce celoživotního učení. Jsou zde zdůrazňovány klíčové kompetence a transfer nabytých vědomostí a dovedností do praktického života. RVP jsou podkladem pro jednotlivé závazné rámce předškolního, základního a středního vzdělávání.²⁴

Jak bylo již uvedeno, koncepce RVP směřuje mj. k rozvoji klíčových kompetencí. Termínem klíčové kompetence je míněn souhrn vědomostí, dovedností a schopností, které vedou k rozvoji jedince a schopnosti uplatnit tyto nabyté kompetence v běžných životních situacích. Prostupují všemi předměty a jsou součástí obecného základu vzdělávání.²⁵

Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání vychází z RVP a je východiskem pro Rámcový vzdělávací program pro střední vzdělávání. Vymezuje mj. cíle základního vzdělávání (utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence), vzdělávací obsah, rozdělený do devíti vzdělávacích oblastí, tvořené

²³ *Organizace vzdělávací soustavy ČR*. [on-line]. [cit. 2011-02-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.tf.jcu.cz/getfile/4b27a3272f9fb3fb>>, s. 65-66.

²⁴ srov. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [on-line]. [cit. 2011-02-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.tf.jcu.cz/getfile/435c1d38607b0c72>>, s. 1-2.

²⁵ srov. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, s. 99.

jedním nebo více vzdělávacími obory: Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk); Matematika a její aplikace (Matematika a její aplikace); Informační a komunikační technologie (Informační a komunikační technologie); Člověk a jeho svět (Člověk a jeho svět); Člověk a společnost (Dějepis, Výchova k občanství); Člověk a příroda (Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis); Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova); Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova); Člověk a svět práce (Člověk a svět práce). Zároveň blíže specifikuje očekávanou úroveň klíčových kompetencí (kompetence k učení; kompetence k řešení problémů; kompetence komunikativní; kompetence sociální a personální; kompetence občanské; kompetence pracovní).²⁶

RVP jsou podkladem pro tvorbu Školních vzdělávacích programů (dále jen ŠVP), které si vytváří každá škola sama.

2.1.1 Implementace etické výchovy do základních škol

Jak již bylo zmíněno v úvodu, v prosinci 2009 byla Opatřením ministryně školství, mládeže a tělovýchovy Etická výchova zařazena mezi doplňující vzdělávací obory na základní škole. Doplňující vzdělávací obory rozšiřují vzdělávací obsah základního vzdělávání (patří mezi ně např. dramatická výchova, další cizí jazyk).²⁷

V kompetenci ředitelů škol zůstává výběr formy zařazení etické výchovy do ŠVP. Od školního roku 2010/2011 platí, že si školy, které tento obor doposud neměly v ŠVP obsažený, musí vybrat z následujících variant: zařadit etickou výchovu jako samostatný povinný předmět nebo jako součást předmětů jiných či nabídnout etickou výchovu mezi předměty povinně volitelnými nebo nepovinnými.

²⁶ srov. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [on-line]. [cit. 2011-02-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.tf.jcu.cz/getfile/435c1d38607b0c72>>, s. 2-10.

²⁷ srov. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [on-line]. [cit. 2011-02-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.tf.jcu.cz/getfile/435c1d38607b0c72>>, s. 78-80.

2.2 Potřebné vzdělání učitelů vyučující předmět Etická výchova

Požadované vzdělání učitelů prvního a druhého stupně základních škol je vymezeno v zákoně č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících. Vedle odborné kvalifikace jsou zde uvedeny i další potřebné předpoklady pro výkon funkce pedagogického pracovníka – způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, zdravotní způsobilost. Učitel etické výchovy na základní škole, stejně tak jako ostatní učitelé, by měl tyto předpoklady splňovat.

2.2.1 Osobnostní předpoklady učitele etické výchovy

Dříve než si přiblížíme osobnostní předpoklady učitele, měli bychom si položit otázku, jakou roli vlastně učitel ve výchovně-vzdělávacím procesu zastává. Jistě to nebude role pouze jedna, jak už termín výchovně-vzdělávací proces napovídá. Učitel se vůči svým žákům prezentuje různými rolami. Například zastává roli poskytovatele poznatků, roli poradce, tvůrce vyučovací hodiny aj.

Mezi nejdůležitější pedagogické role však bezesporu patří role výchovná. To potvrzuje i všeobecné tvrzení, že učitel nejen vyučuje, ale také vychovává. „Činností učitele je nejen učení (něčemu), ale i výchova (nějaká, vůči něčemu). Povolání učitele zahrnuje činnost výchovnou, a to ne jako nějaký doplněk k výuce samotné, ale jako její základ, jako prostor, v němž je výuka umožněna.“²⁸

Škola se podílí na rozvoji osobnosti dítěte, ale primární péči zajišťuje rodina (za předpokladu správného fungování rodiny). Zde se dítě setkává poprvé s výchovou, se vštěpováním slušného a správného chování dle mravních zásad (dochází k primární socializaci jedince). Vzory chování tedy získávají děti od svých rodičů. Jakmile však děti opustí náruč rodiny, jsou vrženy v socializačním procesu do dalších výchovných institucí – školka, později škola. Rodina přestává být pro děti jediným, výhradním vzorem. Ve školce, poté i ve škole, jsou konfrontovány s dalšími činiteli socializačního procesu. Dítě si formuje vztahy k jiným lidem (spolužáci, učitelé) a zároveň i samo k sobě. Nyní jsou to učitelé, ke komu vzhlížejí, kdo se stává jejich vzorem, koho hodnotí. Jsou to učitelé, kteří se spolupodílí na utváření hodnotového žebříčku, postojů,

²⁸ SVOBODOVÁ, Z. *Nelhostejnost: Črty k (ne)náboženské výchově*, s. 54.

vzorů chování dětí a mládeže.²⁹ Ti by však neměli formovat jedince dle svých individuálních názorů a hodnot. Jejich povinností a úkolem je napomáhat spoluvytvářet osobnost jedince v souladu s všeobecně uznávanými normami. Při tomto výchovně-vzdělávacím procesu nesmí opomíjet jedince samotného, jeho potřeby, hodnoty, názory. Neboť i dítě je bytost jedinečná.

Na základě právě uvedených skutečností je zřejmé, že povolání učitele vyžaduje určitou pedagogickou způsobilost.³⁰ Učitel by měl splňovat formální předpoklady, pevně zakotvené v zákoně o pedagogických pracovnících. Dále by měl mít pro tuto pozici i určité osobnostní předpoklady. Verbální schopnosti (kvalitní mluvený projev, jasné a srozumitelné vyjadřování), organizační a didaktické schopnosti (rozvíjení podmínek pro spolupráci, podpora tvůrčí atmosféry aj.), schopnost sebereflexe. „Učitel spoluvytváří edukační prostředí, klima třídy, organizuje a koordinuje činnosti žáků, řídí a hodnotí proces učení.“³¹ Neměl by postrádat zdravou sebedůvěru (ve své schopnosti, postoje, metody), sebeovládání, trpělivost, vytrvalost, důslednost, měl by umět zaujmout atd.

Učitelům, a učitelům etické výchovy především, by také neměla chybět notná dávka empatie, prosociálnosti a především pevný charakter. Jak uvádí Piťha ve svém příspěvku *Proměna školy – etická výchova* na odborné konferenci etické výchovy, je to právě učitel, kdo ukazuje dětem cestu mravním světem. Proto on by měl jít dětem příkladem a dbát o svůj mravní profil, o svou společenskou pověst. Těžko by uspěl před žáky učitel, který by je vedl k určitým hodnotám, přednášel jim o morálce a sám by pak jednal proti tomuto učení.³²

Mezi učitelem a žákem je nezbytná vzájemná úcta a respekt, aby vztah mezi nimi mohl dobře fungovat: „Pravý vychovatel a učitel se učí neustále od svých žáků, učí se od nich, co a jak je má učit, nepřichází s hotovými schémata, na kterých by trval. (...) Tedy v umění učit se od druhých je pravá přednost vychovatele, resp. učitele, a nikoliv

²⁹ srov. VALIŠOVÁ, A.; KASÍKOVÁ, H. a kolektiv. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0, s. 16.

³⁰ srov. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, s. 261.

³¹ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, s. 261.

³² srov. PIŤHA, P. *K otázce zavádění nového předmětu Etická výchova do škol*. [online]. © MŠMT 2006, poslední aktualizace 2. 12. 2010 [cit. 2011-02-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/file/13335>>.

v jejich větší sumě znalostí, či v nějaké pravdě, kterou vlastní a dovedou didaktickými triky nalít do hlav vychovávaných.“³³

2.2.2 Další vzdělávání učitelů

Jsem toho názoru, že další vzdělávání pedagogů je nezbytnou součástí jejich profese. Společnost, stejně tak většina vědních oborů, jde neustále kupředu, tudíž učitel nemůže vystačit před žáky s tím, co nabyl za svého studia. Měl by se vzdělávat, mít všeobecný přehled. Jen tak udrží krok s dobou a obstojí vědomostně před svými žáky. „Vzdělání také nelze chápat jako hotové jednou provždy, jakmile žák a studující opustí stěny školy. Předpokládá se, že společnost budoucnosti bude učit se společností.“³⁴

V souladu s § 24 zákona č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících se učitelé mají povinnost dále vzdělávat, upevňovat a obnovovat svou kvalifikaci. Ředitel organizace, ve které učitel působí, vytváří podmínky k tomu, aby se učitelé mohli dále vzdělávat (plán dalšího vzdělávání) ať už formou akreditovaných kurzů, v rámci celoživotního vzdělávání či jinak.

Další vzdělávání je však i na aktivitě každého učitele. Samostudium, sledování novinek ve vlastním oboru, studium odborné literatury, účast na odborných seminářích či kurzech aj.

I pro učitele etické výchovy existuje nabídka dalšího vzdělávání. Nabízí se odborné publikace, semináře, projekty, zapojení se do vzdělávacích programů atd. Poskytují je různé instituce, ať už pod záštitou ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR (dále jen MŠMT), či jiných neziskových nebo komerčních organizací. Jmenujme např. Nadační fond Josefa Luxe, Národní institut pro další vzdělávání, Akademii J. A. Komenského o. s. oblast Jičín (tato instituce je realizátorem projektu Rubikon)³⁵ či Etické fórum ČR (v roce 2000 získalo od MŠMT Osvědčení o způsobilosti vzdělávacího zařízení a Akreditace v systému dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků). Etické fórum ČR nabízí vzdělávací kurzy pro učitele základních

³³ MICHÁLEK, J. *Topologie výchovy*. Praha: Oikoyomenh, 1996. ISBN 80-86005-01-1, s. 57.

³⁴ SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7, s. 65.

³⁵ srov. AKADEMIE J. A. KOMENSKÉHO O. S. *Základní informace o projektu*. [online]. [cit. 2011-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.projekt-rubikon.eu/projekt/>>.

a středních škol, pořádá semináře, přednášky či konference, vydává metodické příručky etické výchovy a další materiály vhodné k výuce.

2.3 Předmět Etická výchova

V této kapitole se pokusíme objasnit potřebu zavádění předmětu Etické výchovy do škol a vývoj této myšlenky. Zmíníme vybrané nabízené koncepty předmětu, charakterizujeme ho, osvětlíme si jeho obsah, metody a cíle.

2.3.1 Potřeba etické výchovy v České republice

Násilné přerušení vývoje etické výchovy politickou ideologií (doba po druhé světové válce) v naší zemi přispělo k morálnímu úpadku české společnosti. Komunistická totalita po roce 1948 potlačila veškeré snahy prvorepublikové společnosti vytvářet optimální prostředí pro společnost vychovávanou dle obecně platných etických norem.

Předmět Etická výchova se tak začal do škol prosazovat znovu až na počátku 90. let dvacátého století. Odborná i laická veřejnost volala po řešení otázky morálky a mravní výchovy.³⁶ Důvodem byl nejen alarmující, morálně zubožený stav české společnosti po roce 1989. Vodáková poukazuje na fakt, že etická výchova nemohla být po dlouhá léta ve školách (a nejen v nich) rozvíjena vzhledem ke komunistické minulosti našeho státu. Docházelo pouze k uplatňování dogmatických výkladů etiky, jež nazvala morální devastací.³⁷ I Kučerová se zabývá palčivou skutečností, že etika v období totalitní moci po druhé světové válce byla překroucena pro potřeby ideologie a proměnila se tak v pouhý prostředek upevňování politické moci.³⁸ Stav české společnosti si žádal nápravu. „Etika potřebuje očistit od falešných výkladů, které ji zostudily v letech dogmatismu.“³⁹

³⁶ srov. VACEK, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků. Metodické náměty k realizaci průřezových témat*, s. 83.

³⁷ srov. VODÁKOVÁ, J. *Nová témata ve vzdělávání – etická výchova a finanční gramotnost*. [online]. Dat Internet, a.s. © 2003 – 2011, poslední aktualizace 21. 1. 2010 [cit. 2011-02-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.zkola.cz/zkedu/pedagogictpracovnici/clanky/30903.aspx>>.

³⁸ srov. KUČEROVÁ, S. *Obecné základy mravní výchovy*, s. 30.

³⁹ KUČEROVÁ, S. *Obecné základy mravní výchovy*, s. 31.

2.3.2 Vývoj obnovy etické výchovy v České republice a její koncepce

Procesem obnovy etické výchovy se začali zabývat odborníci v různých institucích, kterým současný stav české společnosti nebyl a není lhostejný. Za všechny můžeme jmenovat Výzkumný ústav pedagogický Praha, již zmiňované Etické fórum ČR či Nadační fond Josefa Luxe. „Prosazování etické výchovy si vzalo jako svoji prioritu Etické fórum České republiky a Nadační fond Josefa Luxe, který od roku 2001 vyhláší Program podpory etické výchovy na základních a středních školách.“⁴⁰

Mezi nejvýraznější patří Etické fórum ČR, jež vychází ve své koncepci z projektu Etické výchovy Roberta Roche Olivara z nezávislé univerzity v Barceloně, upravenou Ladislavem Lenczem (pro potřeby výuky na slovenských školách). Cílem projektu je osvojení prosociálních postojů a chování žáků. Projekt obsahuje čtyři složky: výchovný program, výchovný styl, osobité metody a rozvoj prosociálnosti. Výchovný program zahrnuje osvojování sociálních dovedností (učení verbální i nonverbální komunikaci; úcta k sobě i druhým; pozitivní hodnocení druhých; tvořivost a iniciativa; schopnost vyjadřovat, ovládat a usměrňovat city; umění empatie; asertivita; práce se vzory; pomoc, přátelství, spolupráce; prosociálnost). Výchovným stylem je míněn přístup pedagoga k žákům. Vztah mezi nimi by neměl postrádat vzájemnou úctu a respekt. Nejužívanější metodou etické výchovy je zážitkové učení.⁴¹

Etické fórum ČR má propracovanou nabídku školení a kurzů etické výchovy pro odbornou veřejnost. Vydává metodické materiály a učebnice k etické výchově. Zpracovalo mj. metodický materiál k etické výchově – soubor tří svazků Etická výchova I., II. a III. autorů Ladislava Lencze, Olgy Křížové a Evy Ivanové. U tohoto materiálu je třeba zmínit fakt, že byl nedávno stažen z doporučených materiálů Etického fóra ČR (do té doby byl i volně ke stažení na www.etickeforumcr.cz). Důvodem byla kritika z řad odborné i laické veřejnosti. Ozývaly se nesouhlasné hlasy s vybranými názory a doporučeními v této publikaci (např. podpora jednoho konkrétního náboženství; odsuzování homosexuality, předmanželského sexu,

⁴⁰ LUXOVÁ, V. *K etické výchově na školách. Základem je metodika prosociálního chování*. [online]. © OUR MEDIA a.s. 2011, poslední aktualizace 24. 1. 2010 [cit. 2010-10-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/politici-volicum/158566.aspx>>.

⁴¹ srov. ETICKÉ FÓRUM ČR. *Projekt etické výchovy*. [online]. [cit. 2011-03-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.etickeforumcr.cz/>>.

masturbace aj.).⁴² Myslím, že kritika byla namístě, neboť metodické materiály k etické výchově by měly být oproštěny od takto vyhraněných názorů a doporučení, s kterými se nemusí menší či větší část populace ztotožnit.

Stažení těchto metodických materiálů pokládám za zajímavý moment ve vývoji koncepce etické výchovy v ČR, neboť koncepce Etického fóra ČR byla doporučována i MŠMT. Na mnoha školách, kde se etická výchova již vyučuje, je tento metodický materiál podkladem pro výuku. Učitelé mají za sebou kurzy etické výchovy, které byly pořádány Etickým fórem ČR, na nichž byl tento materiál používán jako studijní materiál k závěrečným zkouškám kurzu. Je však nutno uvést, že zůstává na učiteli, jaké metodické materiály při výuce zvolí. V tiskové zprávě Etického fóra ČR *Reakce Etického fóra ČR, o. s. na "Protest proti metodice zavádění předmětu Etická výchova do českých škol"* je uvedeno, že v etické výuce nejde o předkládání jednoznačných faktů či určitých dogmat. Jde o výuku, kde děti skrze metody zážitkové pedagogiky zaujímají vlastní stanoviska. Ani Etické fórum ČR nevnímalo sporný metodický materiál jako plně vyhovující, avšak z různých důvodů (finančních, nedostupnost jiných materiálů k etické výchově aj.) nepředložilo materiály jiné, přijatelnější současné době a společnosti.⁴³

Podíváme-li se blíže na názory odborníků, ale i laiků, zabývajících se problematikou etické výchovy v ČR, zjistíme, že pohledy na koncepci či na způsob výuky se různí. Ano, většina z nich se shoduje na potřebě zavedení etické výchovy do současného vzdělávacího systému. Žhavou a stále aktuální otázkou však zůstává jak.⁴⁴ Vedou se spory o to, co by mělo či nemělo být obsahem etické výchovy. Zastánci koncepce Etického fóra ČR vyzdvihují přednosti výchovy k prosociálnímu jednání. Toto zúžené pojetí etické výchovy se nelíbí jejich odpůrcům. Poukazují mj. na fakt, že obsah této koncepce se překrývá s průřezovým tématem Osobnostní a sociální

⁴² srov. VALACH, M. *Katolická výchova*. [online]. Poslední aktualizace 23. 6. 2010, [cit. 2011-03-01]. Dostupné z WWW: <<http://blisty.cz/art/53214.html>>.

⁴³ srov. ETICKÉ FÓRUM ČR. *Reakce Etického fóra ČR, o. s. na "Protest proti metodice zavádění předmětu Etická výchova do českých škol"*. [online]. Poslední aktualizace 4. 10. 2010, [cit. 2011-03-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.etickeforumcr.cz/>>.

⁴⁴ srov. HRUBÁ, J. *Spor o etickou výchovu*. [online]. Poslední aktualizace 29. 5. 2009, [cit. 2011-03-01]. Dostupné z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/3152/SPOR-O-ETICKOU-VYCHOVU.html>>.

výchova. Řešení vidí např. v implementaci etických témat do společenských vědních oborů.⁴⁵

Neujasněná koncepce předmětu Etická výchova v ČR naznačuje, že tento doplňující vzdělávací obor má před sebou ještě dlouhou cestu.

2.3.3 Charakteristika předmětu Etická výchova

Předmět Etická výchova dle předložené koncepce MŠMT (jež v mnohém vychází z koncepce Etického fóra ČR) je založen na osvojování si základních sociálních dovedností (zaměřených jak na žáka, tak na celou společnost). Na stránkách MŠMT se dočteme, že etická výchova má žáky vést k prosociálnímu chování, k navazování a udržování vztahů. Podporovat rozvoj komunikačních dovedností (verbální i neverbální komunikace). Podněcovat samostatnost, sebeovládání, sebpřijetí, sebe prezentaci. Rozvíjet pozitivní hodnocení sebe i druhých, empatii a nabádat k respektu k hodnotám, názorům jiných lidí.⁴⁶

2.3.3.1 Obsah předmětu Etická výchova

Jak jsme již zmínili výše, MŠMT se ve své koncepci etické výchovy opírá v mnohém o koncepci Etického fóra ČR a teorii L. Lencze. To se promítá v samotném obsahu doplňujícího vzdělávacího oboru Etické výchovy, v kurikulu Etické výchovy. Obsah tvoří následující témata:

1. Mezilidské vztahy a komunikace.
2. Důstojnost lidské osoby. Pozitivní hodnocení sebe.
3. Pozitivní hodnocení druhých.
4. Kreativita a iniciativa. Řešení problémů a úkolů. Přijetí vlastního a společného rozhodnutí.
5. Komunikace citů.
6. Interpersonální a sociální empatie.

⁴⁵ srov. PINKAS, J. *Etická výchova na školách*. [online]. Poslední aktualizace 15. 5. 2009, [cit. 2011-03-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskaskola.cz/2009/05/jaroslav-pinkas-eticka-vychova-na.html>>.

⁴⁶ srov. NEZVAL, J. *Kurikulum Etická výchova*. [online]. © MŠMT 2006, poslední aktualizace 5. 2. 2010 [cit. 2011-02-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/kurikulum-eticka-vychova>>.

7. Asertivita. Zvládnutí agresivity a soutěživosti. Sebeovládání. Řešení konfliktů.
8. Reálné a zobrazené vzory.
9. Prosociální chování v osobních vztazích. Pomoc, darování, dělení se, spolupráce, přátelství.
10. Prosociální chování ve veřejném životě. Solidarita a sociální problémy.

Na deset základních témat navazují aplikační témata, mezi která patří:

Etické hodnoty.

Sexuální zdraví.

Rodinný život.

Duchovní rozměr člověka.

Ekonomické hodnoty.

Ochrana přírody a životního prostředí.

Hledání pravdy a dobra jako součást přirozenosti člověka.⁴⁷

V kurikulu jsou konkretizovány očekávané výstupy. Jmenujme např. osvojení základů pozitivního hodnocení a přijetí druhých, osvojení základních vědomostí a dovedností pro vytvoření sebeúcty a úcty k druhým, radost z úspěchu jiných, analýza a aplikace empatického chování v kolektivu, analýza etických aspektů různých životních situací aj. Dále je zde uvedeno, že etická výchova vytváří mezipředmětové vazby. Ať už ve vzdělávacích oblastech (např. Člověk a jeho svět, Člověk a společnost, Člověk a příroda, Člověk a kultura, Člověk a zdraví), tak průřezových tématech (osobnostní a sociální výchova, multikulturní výchova, environmentální výchova, mediální výchova).⁴⁸

2.3.3.2 Metody předmětu Etická výchova

Na stránkách Etického fóra ČR se dočteme, že etická výchova nemá vlastní metody, avšak využívá metod používaných v jiných předmětech výchovně-vzdělávacího procesu. Jmenujme např. práci ve skupinách, anketovou metodu, psychohry, dramatizaci, práci s hudbou, práci s obrazem, práci s příběhy, interview, učení posilováním žádoucího chování aj. Nejvýraznější metodou je metoda zážitková. Žáci se

⁴⁷ NEZVAL, J. *Kurikulum Etická výchova*. [online]. © MŠMT 2006, poslední aktualizace 5. 2. 2010 [cit. 2011-02-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/kurikulum-eticka-vychova>>.

⁴⁸ srov. NEZVAL, J. *Kurikulum Etická výchova*. [online]. © MŠMT 2006, poslední aktualizace 5. 2. 2010 [cit. 2011-02-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/kurikulum-eticka-vychova>>.

učí vlastním prožíváním zážitků, což vede k přirozenému působení na jejich chování a postoje.⁴⁹

Metody etické výchovy můžeme dělit na základě různých kritérií. Lze je třídit podle postavení vychovávajícího – metody přímého a nepřímého působení. Přímé (direktivní) metody – např. metoda požadavku, vysvětlování, podněcování a tlumení citů, přesvědčování, příkladu, režimu, kontroly a dozoru, cvičení, hodnocení; nepřímé (indirektivní) metody – např. metoda skupinové práce, skupinová diskuze, společná hra. Dále metody dělíme na základě stránek osobnosti – záleží, na kterou část osobnosti jsou metody zaměřeny (metody kognitivní, emotivní, aktivní) či podle zvoleného stěžejního prostředku působení (metody slovní, názorné, činné). V neposlední řadě můžeme třídit z hlediska stupně aktivity vychovávaného (dle míry zapojení dělíme na metody pasivní, aktivní, samostatné).⁵⁰

Etická výchova má k dispozici širokou škálu metod. Je na vyučujícím, jakou metodu při výuce zvolí. Vhodná je i kombinace více metod. Každá metoda může zkvalitnit edukační proces a posunout vzdělávaného jedince či celou skupinu kupředu.

2.3.3.3 Cíle etické výchovy

Cíle etické výchovy determinuje mnoho okolností (společenství, ve kterém jedinec žije; politické uspořádání; vzdělávací soustava, její cíle a priority; různé koncepce aj.). Obecně bychom však mohli říci, že cílem etické výchovy je napomáhat formovat svobodnou, za své činy odpovědnou bytost, jejíž mravní profil bude v souladu s obecně platnými etickými normami společnosti, ve které žije.

Kučerová se zamýšlí nad tím, kdo je to vlastně člověk a jak ho stanovené cíle výchovy mohou utvářet a formovat: „Teprve výchovou se stává lidské mládě člověkem, teprve jako člověk se stává nositelem hodnot dobrých nebo zlých.“⁵¹

Etické fórum ČR vidí cíl etické výchovy následovně: „...osobnost morálně vyzrálého člověka, který se vyznačuje komunikativností, kreativitou, zdravým sebevědomím, pozitivním vztahem k druhým, spolupracujícím chováním, schopností

⁴⁹ srov. ETICKÉ FÓRUM ČR. *Informační leták o etické výchově*. [online]. [cit. 2011-03-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.etickeforumcr.cz/>>.

⁵⁰ srov. VACEK, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků. Metodické náměty k realizaci průřezových témat*, s. 86-97.

⁵¹ KUČEROVÁ, S. *Obecné základy mravní výchovy*, s. 40.

orientovat se v životě, hledat a nacházet svou identitu. Klíčovým pojmem je sociálně-positivní neboli prosociální chování, které je zaměřeno na pomoc nebo prospěch jiných osob, skupin, společností. Motivem jednání je vnitřní potřeba člověka.⁵²

Luxová uvádí, že etická výchova vede ke kultivaci jedince, mezilidských vztahů a celé společnosti. Žáci si při výuce osvojují potřebné dovednosti formou zážitkové metody.⁵³

2.4 Aktuální stav výuky předmětu Etická výchova na základních školách

Doplňující vzdělávací obor Etická výchova jako samostatný předmět je na mnohých základních školách v tomto školním roce novinkou. Avšak jsou základní školy, jež mají předmět zařazen ve výuce už několikátým rokem. Přehled základních škol, kde se vyučuje etická výchova, je uveden v příloze III. Příkladem může být Základní škola Sušice, Komenského ulice, která Etickou výchovu začala zavádět na počátku 90. let minulého století. Mají tedy za sebou několikaleté zkušenosti. Výsledky, jak sami uvádějí na svých webových stránkách, jsou na dětech i na klimatu celé školy vidět. Na této škole převládá názor, že škola nemůže být pouhou strohou institucí předávající žákům vědomosti, ale především místem, kde se děti i učitelé cítí dobře.⁵⁴

Škola je výchovně-vzdělávací institucí. Učitel tedy není pouhým poskytovatelem vědomostí, ale je zároveň i vzorem chování a jednání. „Každý výchovně-vzdělávací systém si vždy klade za cíl předat určité hodnoty a hodnotový systém dospívající generaci.“⁵⁵

Vztah k zavádění etické výchovy však není pouze pozitivního rázu. Ozývají se hlasy, které poukazují na to, že je již promítnuta ve vzdělávacím obsahu některých okruhů ve vzdělávacím oboru Výchova k občanství a nevidí tedy důvod zavádět nový, samostatný předmět, jehož obsahem jsou stejná témata. Jmenujme: učí žáky respektovat

⁵² ETICKÉ FÓRUM ČR. *Vize etické výchovy*. [online]. [cit. 2011-02-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.etickeforumcr.cz/main/stranky.php?rec=48>>.

⁵³ srov. LUXOVÁ, V. *K etické výchově na školách*. [online]. © OUR MEDIA a. s. 2011, poslední aktualizace 24. 1. 2010 [cit. 2010-10-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/politici-volicum/158566.aspx>>.

⁵⁴ srov. ZŠ SUŠICE. *Etická výchova – naše volba*. [online]. 2005 - 2011 © ZŠ Sušice, Komenského 59. [cit. 2011-02-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.komenskeho.cz/etika>>.

⁵⁵ VACEK, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků. Metodické náměty k realizaci průřezových témat*, s. 103.

a uplatňovat mravní principy a pravidla společenského soužití; učí žáky přebírat odpovědnost za vlastní názory, chování a jednání i jejich důsledky; posiluje smysl jednotlivců pro osobní i občanskou odpovědnost; vede žáky k úctě k vlastnímu národu, ale i jiným národům a etnikům; podporuje rozvoj realistického sebepoznání a sebehodnocení; učí vytvářet pozitivní vztahy aj.⁵⁶

Učitelé základních škol také upozorňují na nedostatek vyučovacích hodin. V případě zavedení etické výchovy jako samostatného předmětu by se musel zkrátit počet hodin předmětu jinému, aby se mohl dodržet zákonný limit týdenní dotace hodin. I to je důvod, proč mnohé základní školy ve shodě s Opatřením nezavedly Etickou výchovu jako samostatný předmět, ale jako součást předmětu jiného.

Dalším, velmi závažným problémem je nedostatek učitelů s touto aprobací. V kapitole 2.2.2 jsou uvedeny možnosti vzdělávání učitelů etické výchovy, kteří nemají potřebné vzdělání. Troufám si tvrdit, že mnozí učitelé využívají těchto kurzů či seminářů k tomu, aby vůbec věděli, jak etickou výchovu vyučovat, neboť většina nemá tento obor vystudovaný. V tomto tvrzení se opírám i o výsledky výzkumu (viz kapitola 3.3.1, otázka č. 12). Nároky na osobnost a na samotnou odbornou přípravu učitele etické výchovy jsou vysoké. Kvalitní vzdělání je tedy pro výuku tohoto předmětu nezbytné.

V neposlední řadě je třeba zmínit nedostatek metodických materiálů a učebnic etické výchovy. Učitelé vyučují dle dostupných materiálů, často využívají učebnice Občanské výchovy a jiných předmětů, materiály z internetu apod. Bohužel ani dostupné, v praxi užívané materiály (viz kapitola 2.3.2) nemusí být těmi nejlepšími.

2.4.1 Důvody povinného zavádění etické výchovy do škol a nejednotnost koncepcí

V kapitole 2.3.1 jsme zmiňovali násilné přerušování vývoje etické výchovy v naší zemi a jeho podíl na morálním úpadku společnosti. „Naším dědictvím je zmatek v hodnotách, malá odolnost vůči ideové manipulaci a oslabená mravní integrita. (...) Komunistický převrat, zločiny a tíživá atmosféra padesátých let nalomily páteř mnohých. (...) Smutné zjištění, že negativní trendy demoralizace se nepodařilo v našem národě zastavit ani po znovunabytí svobody v listopadu 1989, nás vede k samostatnému zamyšlení. (...)“

⁵⁶ srov. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [on-line]. [cit. 2011-02-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.tf.jcu.cz/getfile/435c1d38607b0c72>>, s. 40-42.

Činíme tak v pevné víře, že v návratu k duchovnímu základu se otvírá naděje vybrednout z tekutých písků morální devastace.“⁵⁷

Pířha ve svém příspěvku na *Konferenci Etické výchovy* ze dne 9. května 2009 uvádí, že potřebu zavedení etické výchovy do škol vyvolává stav české společnosti, zejména situace ve školách. Poukazuje na problematiku výchovu dětí v neúplných rodinách. Zabývá se stoupajícím počtem mravně narušených dětí, které přicházejí do škol a učitelé se musí potýkat s enormním nárůstem jejich nevhodného chování (šikana, agresivita, destruktivní chování, kriminalita aj.). Zároveň poukazuje na skutečnost, že učitelé nemají prostředky a mnohde ani možnost výchovně zasáhnout, přestože je na ně svalována vina za morální úpadek dětí a mládeže.⁵⁸

Na stejné konferenci vystoupil se svým příspěvkem i Vacek. Uvádí, že potřebu zavedení etické výchovy do škol jako předmětu iniciují i samotní učitelé.⁵⁹

V kurikulu *Etické výchovy* se dočteme, že hlavním důvodem pro zařazení etické výchovy do rámcového vzdělávacího programu základního vzdělávání je potřeba zavést do vzdělávacího systému předmět, jehož obsahem by bylo rozvíjení mravní stránky osobnosti žáka.⁶⁰

Shrneme-li si poznatky, můžeme říci, že zavádění etické výchovy do škol reaguje na stav české společnosti, na morální úpadek nejen dětí, ale i dospělých a je, zdá se, nezbytností. Zůstává však nedorěšena otázka, jaká koncepce je nejvhodnější. Stanovisko MŠMT, které se markantně přiklání pouze k jedné koncepci (koncepce *Etického fóra ČR*), se nejví jako příliš šťastné (viz sporné metodické materiály donedávna doporučené *Etickým fórem ČR*).

Nejednotný pohled na výuku etické výchovy jistě vychází i z faktu, že současná společnost je společností pluralitní a multikulturní. Umožňuje svobodu názoru, náboženského vyznání. Do společnosti pronikají vlivy, názory a postoje jiných národů, společenství, kultur. Je nezbytné, aby se i tato skutečnost promítla ve výuce a jednotlivé

⁵⁷ *Pokoj a dobro. List k sociálním otázkám v České republice k veřejné diskuzi.* [online]. [cit. 2011-03-07]. Dostupné z WWW: <http://www.kebrle.cz/katdocs/Pokoj_a_dobro.pdf>, s. 19.

⁵⁸ srov. PÍŘHA, P. *Etická výchova – ano či ne.* [online]. © MŠMT 2006, poslední aktualizace 16. 6. 2009 [cit. 2011-03-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/referaty-z-konference-eticka-vychova>>.

⁵⁹ srov. VACEK, P. *Etická výchova ve škole... už teď je pozdě!* [online]. © MŠMT 2006, poslední aktualizace 16. 6. 2009 [cit. 2011-03-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/referaty-z-konference-eticka-vychova>>.

⁶⁰ srov. NEZVAL, J. *Kurikulum Etická výchova.* [online]. © MŠMT 2006, poslední aktualizace 5. 2. 2010 [cit. 2011-02-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/kurikulum-eticka-vychova>>.

modely etické výchovy nebyly přijímány výlučně jako jediné možné. Ani učitel by neměl prezentovat např. své osobní názory a postoje jako jediné správné. Dítě by se mělo naučit vytvářet si vlastní názory a postoje na základě konfrontace s předkládanými problémy či modelovými situacemi.

Také nelze etickou výchovu okleštit pouze na výchovu k prosociálnímu chování. „My učitelé si často neuvědomujeme, že morálka je ve škole všudypřítomná, ať chceme nebo nechceme. Učitel vždycky vychovává, vždycky působí svým příkladem, dobrým nebo špatným. Dobrý příklad je ta nejlepší etická výchova. Ale protože dnes hrozí, že děti vůbec nikdy a od nikoho neuslyší, že něco je krásné a něco hanebné, že k něčemu máme mít úctu a za něco se stydět, že vůbec něco takového jako morálka a etika existuje, měli bychom intenzivně hledat způsob, jak tyhle věci učit.“⁶¹

Cílem etické výchovy by mělo být napomáhat utvářet všestranně rozvinutou lidskou bytost. „Cílem lidského života je stát se člověkem a být stále více člověkem.“⁶²

⁶¹ SOKOL, J. *Jak lze do vzdělávání na základní škole vhodně integrovat etiku? Jak dobře rozvíjet morální postoje a hodnoty žáků?* [online]. Poslední aktualizace 6. 2. 2007, [cit. 2011-02-22]. Dostupné z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/1128/jan-sokol-ucitel-pusobi-vic-svym-prikladem-nez-tim-co-uci.-.html/>>.

⁶² KUČEROVÁ, S. *Obecné základy mravní výchovy*, s. 38.

3 VÝZKUM

3.1 Důvod výzkumu

Etická výchova na základních školách je v pedagogické a odborné obci již několik let aktuálním tématem. Skutečnost, že od školního roku 2010/2011 musí být výuka etické výchovy zahrnuta v ŠVP ZV, mne navedla k myšlence pokusit se tento fakt podrobit výzkumu. Jak uvádí Luxová, Opatření zakončilo dlouholeté úsilí mnoha odborníků, nejen z řad pedagogů, kteří se zasazují o výuku etické výchovy ve školách.⁶³

Mým záměrem bylo zjistit, jak zavádění etické výchovy probíhá v praxi. S čím se školy, resp. pedagogové při implementaci etické výchovy potýkají, jakou formu výuky zvolili, zda se předmět vyučuje jako povinný, povinně volitelný, nepovinný či v rámci jiného předmětu apod.

3.2 Hypotézy, průběh a obsah výzkumu

3.2.1 Hypotézy

A./ Jsem toho názoru, že se učitelé shodnou na cíli předmětu Etické výchovy.

B./ Domnívám se, že učitelé předmětu Etická výchova nemají dostatek výukových materiálů.

3.2.2 Průběh výzkumu

3.2.2.1 Charakteristika cílové skupiny respondentů

Cílovou skupinou výzkumu byli pedagogové základních škol. Primárně byly dotazníky určeny učitelům, kteří vyučují etickou výchovu, ať už jako součást jiného předmětu nebo jako samostatný předmět.

⁶³ srov. LUXOVÁ, V. *K etické výchově na školách*. [online]. © OUR MEDIA a. s. 2011, poslední aktualizace 24. 1. 2010 [cit. 2010-10-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/politici-volicum/158566.aspx>>.

3.2.2.2 Harmonogram výzkumu

Výzkum jsem započala v listopadu 2010. Samotnému výzkumu předcházelo zvážení výběru vhodné metody. Rozhodla jsem se pro kvantitativní metodu dotazování. Následovalo sestavení dotazníku a vyzkoušení jeho funkčnosti. Poté jsem začala s rozesíláním dotazníků. To bylo ukončeno v prvním týdnu února 2011.

V únoru 2011 jsem se věnovala třídění, zpracování a vyhodnocení získaných dat. Také jsem porovnála výsledky výzkumu s hypotézami. Výsledky výzkumu jsou zpracovány v kapitole 3.3.

3.2.3 Obsah výzkumu

3.2.3.1 Cíl

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak probíhá zavádění předmětu Etická výchova na základních školách. Konkrétně mne zajímalo, zda se učitelé na výuku nového předmětu připravovali, jestli navštěvovali nějaké kurzy, dále se vzdělávali. Dotazovala jsem se, jaké mají učitelé k dispozici výukové materiály, zda jich je dostatek, jaké formy výuky využívají, které preferují. Také jsem chtěla zjistit, co je dle pedagogů cílem výuky tohoto předmětu a co by určitě mělo být obsahem výuky. Jednotlivé otázky jsou rozebrány v kapitole 3.3.1. Dotazník v plné podobě je k dispozici v příloze IV.

3.2.3.2 Metody

Výzkum byl zacílen na učitele základních škol po celé ČR. Pro sběr dat jsem využila kvantitativní metodu dotazování. Tato metoda se jevila pro daný účel nejvhodnější.

Několik dotazníků vyplnili respondenti na přednášce s názvem *Jak se učí Etická výchova*, pořádané na TF JU České Budějovice dne 24. 11. 2010, kde přednášela PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D. a doc. Michal Kaplánek, vyučující TF. Další respondenti byli osloveni elektronickou formou. Email obsahoval žádost o vyplnění dotazníku, zdůvodnění žádosti a informace, jak při vyplnění dotazníků postupovat a kontakt v případě dotazů. Přílohou emailu byl soubor (vytvořený v programu

Microsoft Office Word), který obsahoval samotný dotazník. Později, vzhledem k velmi malé návratnosti dotazníků, jsem zvolila uživatelsky pohodlnější formu dotazníku a vytvořila jsem jeho on-line verzi. Využila jsem k tomu aplikaci Dokumenty Google. V praxi vypadalo vyplnění následovně: respondent obdržel email s elektronickým odkazem, kde se po otevření objevil samotný dotazník, který stačilo vyplnit a elektronicky odeslat. Data se přenesla do aplikace Dokumenty Google, kde jsem s nimi mohla dále nakládat dle potřeby.

Při sestavování dotazníku jsem brala zřetel na fakt, že respondenti budou dotazník vyplňovat bez přítomnosti zadavatele u vyplňování. Snažila jsem se, aby otázky byly co nejvíce výstižné, jednoznačné a co nejméně zavádějící. Do emailů jsem uváděla na sebe kontakt pro případ, že by respondenti měli potřebu některé části dotazníku před vyplněním a odesláním zpět konzultovat. Tuto možnost žádný z respondentů nevyužil. Funkčnost dotazníku byla před samotným rozesláním ověřena s pěti učiteli. Postřehy a návrhy změn jsem zapracovala do konečné podoby dotazníku. Jejich odpovědi nebyly zahrnuty do výzkumu.

3.2.3.3 Technika výzkumu

Dotazníkové šetření probíhalo plošně. Celkem bylo rozesláno 927 emailů s žádostí o vyplnění dotazníku. Bylo osloveno 837 škol. Z celkového množství rozeslaných 927 emailů a rozdaných dotazníků na přednášce na TF JU České Budějovice se vrátilo 66 vyplněných dotazníků. Žádné dotazníky jsem nevyřadila, všech 66 bylo podkladem pro zpracování praktické části bakalářské práce.

Dotazníky byly anonymní, pouze jsem žádala o vyplnění názvu školy, na které respondent vyučuje, abych měla určitou kontrolu (např. že se dotazníky nezdvoují, jaká škola reagovala).

Dotazník obsahoval celkem 13 otázek. Byly použity tyto typy otázek: uzavřené (otázka č. 5) – volba z nabízených odpovědí; otevřené (otázky č. 4, 6, 7, 8, 12, 13) – vlastní formulace odpovědi; polootevřené (otázky č. 1, 2, 3, 9, 10) – volba respondenta z nabízených odpovědí a možnost vlastní formulace odpovědi – upřesnění, doplnění. Jedna otázka (11) byla identifikační, zde se ptám na pohlaví respondenta.

3.3 Výsledky výzkumu

Výsledky výzkumného šetření jsou zpracovány níže v této kapitole. Každé otázce se věnuji zvlášť, k některým byl vytvořen graf nebo tabulka (v programu Microsoft Office Excel). Pro přehlednost a demonstraci odpovědí respondentů bylo u vybraných položek zvoleno záměrně grafické znázornění. Některé otázky grafické znázornění neumožňují (otázka č. 7, 8), zde jsem zvolila zobecnění nejčastěji se opakujících odpovědí.

3.3.1 Komentář výsledků výzkumu

První otázka dotazníku byla zaměřena na získání informace, zda se pedagogové před zavedením výuky etické výchovy na tento předmět připravovali. V případě že ano, jakou formou a kde.

Tabulka č. 1: Otázka č. 1 – Navštěvovali jste před započtím výuky Etické výchovy nějaké metodické kurzy k výuce etické výchovy?

1. Navštěvovali jste před započtím výuky Etické výchovy nějaké metodické kurzy k výuce etické výchovy?		
ANO	NE	Bez odpovědi
19	47	0
29 %	71 %	0 %

Zdroj: Vlastní výzkum

Z výsledků je zřejmé, že většina respondentů – 71 % (47 z 66) odpověděla, že nenavštěvovala žádné metodické kurzy – viz tabulka č. 1.

Z kladných odpovědí nejvíce respondentů – 26 % (5 z 19) uvedlo jako vzdělávací instituci Etické fórum ČR. Souhrn všech kladných odpovědí na otázku č. 1 (názvy kurzů, seminářů, vzdělávací instituce; časový rozsah) je uveden v tabulce č. 2.

Tabulka č. 2: Souhrn kladných odpovědí na otázku č. 1

Respondent	Název kurzu, semináře, projektu aj.	Vzdělávací instituce	Časový rozsah
1	Seminář Etického fóra ČR	Etické fórum ČR, o. s.	jednodenní seminář
2	Etická výchova jako nástroj prevence; Projekt Rovnováha	garant Krajský úřad Jihočeského kraje; OPVK (Operační program Vzdělávání pro konkurenci schopnost)	neuveďeno
3	Seminář Etika	Vzdělávací institut Středočeského kraje	neuveďeno
4	Etická výchova - jak na to	Descartes v. o. s., Brno	6 vyučovací hodiny
5	Projekt Rovnováha	OPVK (Operační program Vzdělávání pro konkurenci schopnost)	dvoudenní workshop
6	Kurz etické výchovy	Etické fórum ČR, o. s. ve spolupráci s Pedagogickou fakultou Univerzity Hradec Králové	dvouleté studium
7	Semináře v rámci výuky filosofie na PF JCU	Katedra společenských věd, Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity České Budějovice	2 semestry
8	Školení a dva semináře k projektu Rubikon	Akademie J. A. Komenského v Jičíně	školení - jednodenní; seminář - dvoudenní
9	Kurz etické výchovy	Etické fórum ČR, o. s. ve spolupráci s Pedagogickou fakultou Univerzity Hradec Králové	dvouleté studium
10	Studium TF JCU, obor učitel náboženství a etiky	Teologická fakulta Jihočeské univerzity České Budějovice	5 let - magisterské studium
11	Seminář Etická výchova a primární prevence	Kraj Vysočina	neuveďeno
12	Semináře v rámci projektu ESRO (Emoční a sociální rozvoj osobnosti) - Úvodní seminář; Skupinová a individuální práce; Rozvoj empatie a sebeuvědomění; Rozvoj otevřené komunikace	ENNEA ČR, o. p. s. - akreditované kurzy MŠMT a finanční podpora ze Strukturálních fondů EU	neuveďeno
13	Seminář Etického fóra ČR	Etické fórum ČR, o. s.	jednodenní seminář
14	Etická výchova a její začlenění do ŠVP	Národní institut dalšího vzdělávání, Jihlava	6 hodin
15	Seminář Etická výchova v základní škole	Krajské centrum vzdělávání a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky, Plzeň	8 hodin
16	Seminář	Institut pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, Praha	neuveďeno
17	Etická výchova - jak na to	Descartes v. o. s., Brno	6 vyučovací hodiny
18	Kurz etické výchovy	Etické fórum ČR, o. s. ve spolupráci s Pedagogickou fakultou Univerzity Hradec Králové	dvouleté studium
19	Kurz v rámci studia na UJEP v Ústí nad Labem	Pedagogická fakulta Univerzity J. A. Purkyně, Ústí nad Labem	1 semestr

Zdroj: Vlastní výzkum

Další otázka dotazníku se opět týkala vzdělávání učitelů. Cílem bylo zjistit, zda se v oboru etické výchovy dále rozvíjejí. Znovu šlo o polootevřenou otázku, kde měl kladně odpovídající jedinec přiblížit formu svého dalšího vzdělávání.

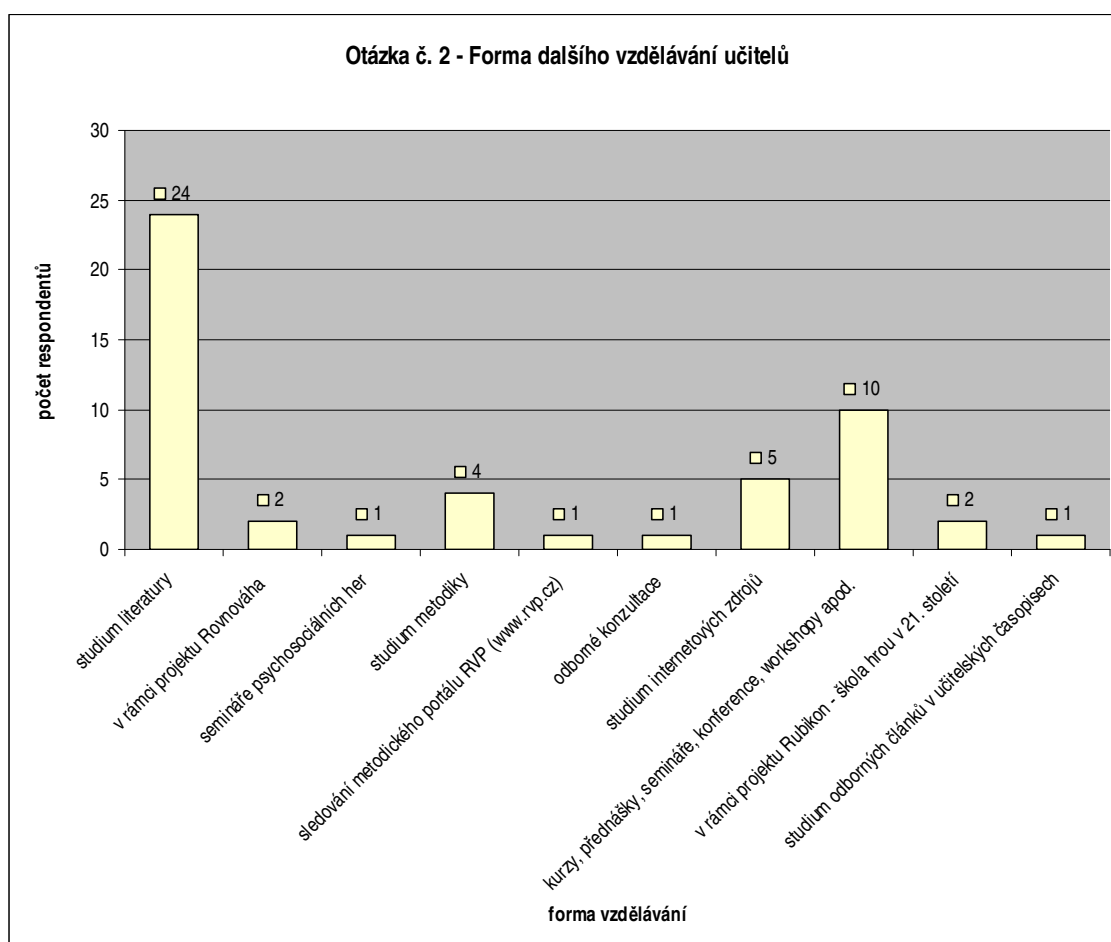
V tabulce č. 3 nalezneme přehled odpovědí na otázku č. 2. Graf č. 1 znázorňuje, jakou formu studia respondenti nejčastěji volili. Většina respondentů 65 % (24 z 37) uvedlo studium literatury, z toho 58 % (14 z 24) z nich kombinuje studium literatury ještě s další formou (3 z 24 se studiem metodiky; 7 z 24 se semináři, kurzy apod.).

Tabulka č. 3: Otázka č. 2 – Vzděláváte se dále v oblasti etické výchovy?

2. Vzděláváte se dále v oblasti etické výchovy?		
ANO	NE	Bez odpovědi
37	29	0
56 %	44 %	0 %

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 1: Otázka č. 2 – Forma dalšího vzdělávání učitelů

Zdroj: Vlastní výzkum

V otázce č. 3 byli respondenti tázáni, jak se etická výchova na jejich škole vyučuje. Tabulka č. 4 přináší kompletní přehled odpovědí. Nejčastěji – 65 % (43 z 66) se etická výchova vyučuje jako součást jiného předmětu. Následuje povinný předmět – 16,5 %

(11 z 66), povinně volitelný – 13,5 % (9 z 66). Nejméně využívaná forma je nepovinný předmět – 5 % (3 z 66).

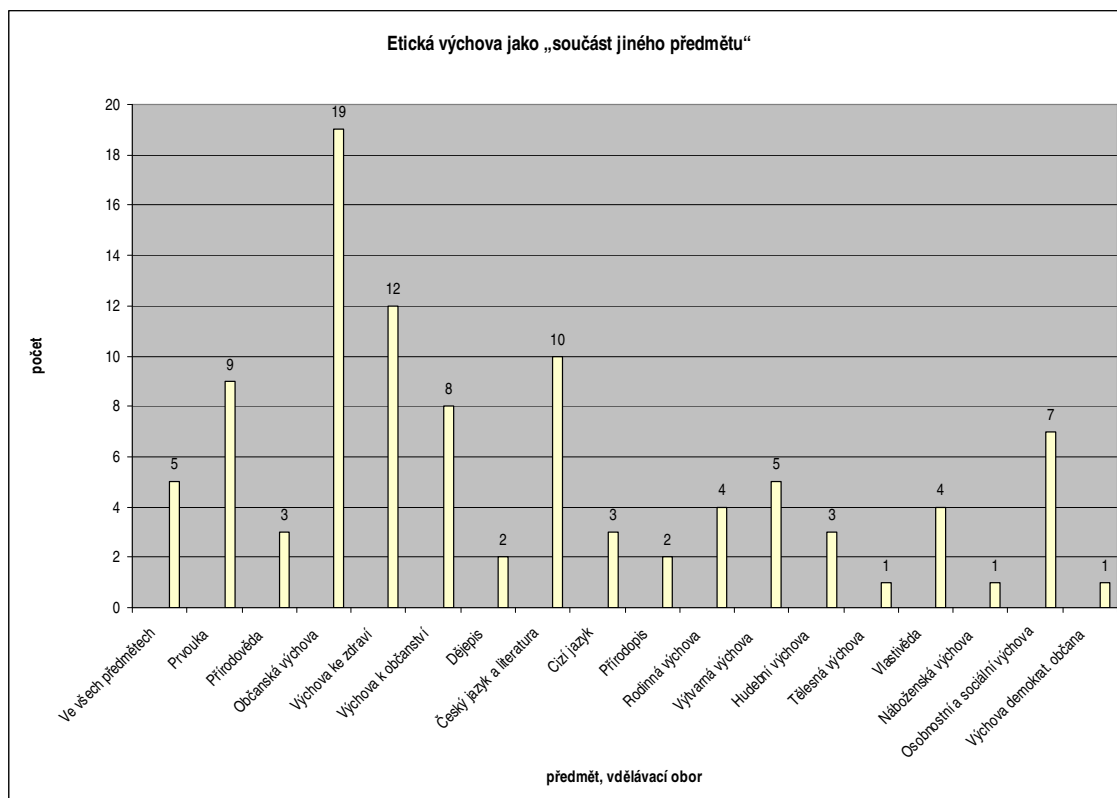
Tabulka č. 4: Otázka č. 3 – Etická výchova se na vaší škole vyučuje jako...?

3. Etická výchova se na vaší škole vyučuje jako:				
povinný předmět	povinně volitelný předmět	nepovinný předmět	součást jiného předmětu	jinak
11	9	3	43	0
16,5 %	13,5 %	5 %	65 %	0 %

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 3 je polootevřená. V druhé části, pokud respondenti označili možnost „součást jiného předmětu“, konkretizovali vzdělávací obory či předměty, ve kterých se etická výchova na jejich škole vyučuje. Nejčastěji uváděli Občanskou výchovu – 44 % (19 ze 43), Výchovu ke zdraví – 28 % (12 ze 43), Český jazyk a literaturu – 23 % (10 ze 43), Prvouku – 21 % (9 ze 43) či Osobnostní a sociální výchovu – 16 % (7 ze 43). Výčet všech zaznamenaných variant a počty uvádím pro přehled v grafu č. 2.

Graf č. 2: Otázka č. 3 – Etická výchova jako „součást jiného předmětu“

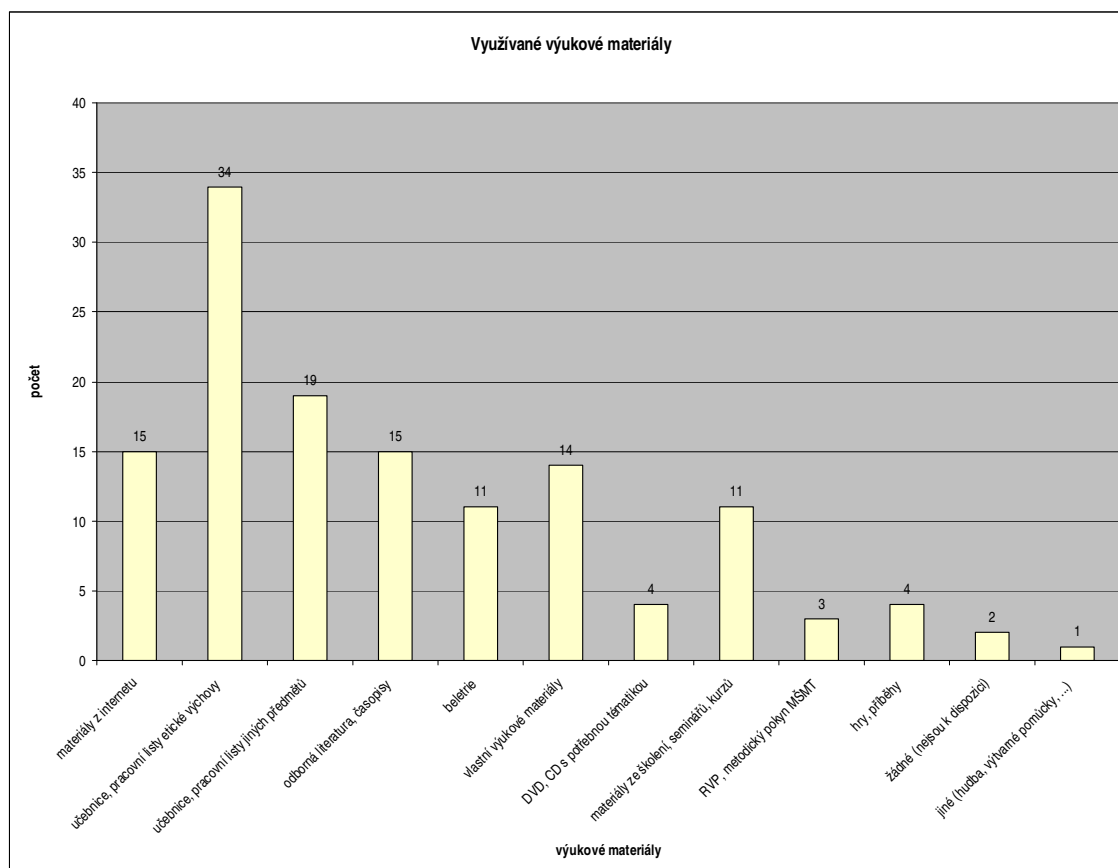
Zdroj: Vlastní výzkum

V další otázce dotazníku, v pořadí čtvrté, jsem se pokusila zjistit, o jaké materiály se učitelé ve výuce etické výchovy opírají, odkud čerpají nápady aj. Většina respondentů využívá více zdrojů (např. kombinace učebnic a materiálů z internetu, učebnice a vlastní pracovní materiály, učebnice a beletrie atd.).

Shrňme-li si odpovědi respondentů, uváděli nejčastěji, že k přípravě a výuce samotné využívají stávající učebnice a pracovní listy etické výchovy – 52 % (34 z 66). Zmiňovali např. učebnice Etické výchovy pro 4. a 5. ročník; Učíme etickou výchovu, autorky Marie Novákové; Etickou výchovu – pracovní sešit pro 4. a 5. ročník, nakladatelství Radost ze školy; Základy etiky pro střední školy, autora Radima Bureše apod. Dále učebnice k jiným předmětům – 29 % (19 z 66). Jmenovali čítanky, učebnice Občanské výchovy, Rodinné výchovy aj. Ve svých odpovědích uvedli i beletrii a populárně naučné knihy – 17 % (11 z 66) – Novou knihu etikety, autora Ladislava Špačka; Velký lexikon společenského chování, autorů Vladimíra Smejkal a Hany Bachrachové; Malého prince, autora A. S. Exupéry aj. Často – 17 % (11 z 66) také využívají materiály ze školení či kurzů (např. metodické materiály L. Lencze).

V neposlední řadě uváděli vlastní výukové materiály – 21 % (14 z 66). V grafu č. 3 si můžeme prohlédnout všechny uvedené zdroje výukových materiálů, které respondenti používají.

Graf č. 3: Otázka č. 4 – Jaké materiály při přípravě výuky a ve výuce předmětu Etická výchova na ZŠ používáte?

Zdroj: Vlastní výzkum

Otázka č. 5 zjišťovala názor respondentů na dostatek / nedostatek materiálů k výuce etické výchovy. Většina dotázaných – 80 % (53 z 66) uvedla, že nemá dostatek výukových materiálů. Pouhých 20 % (13 z 66) shledává materiálů dostatek. Viz tabulka č. 5.

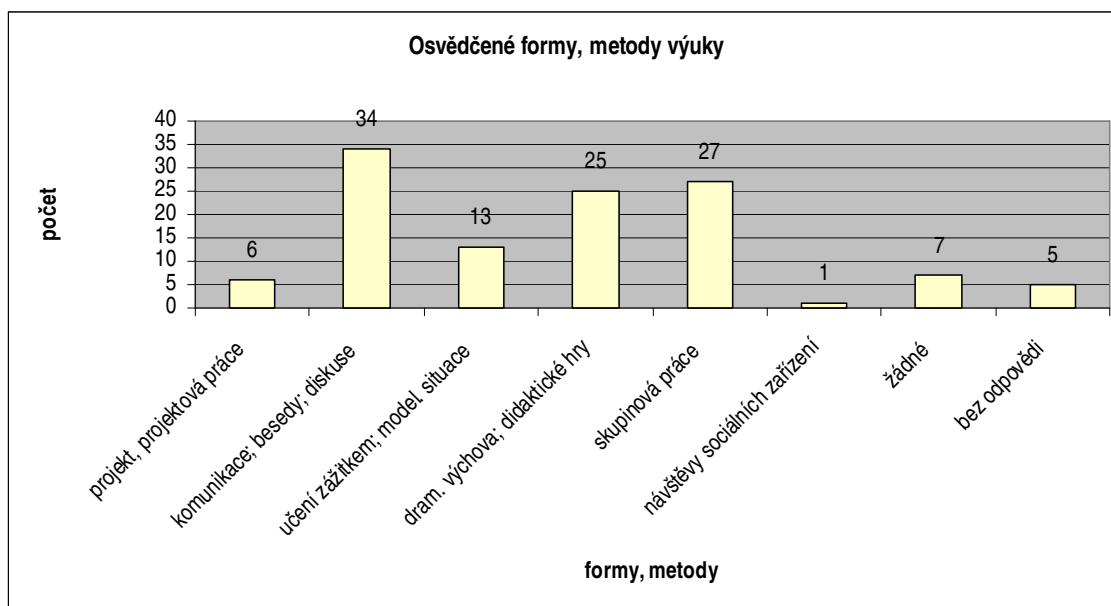
Tabulka č. 5: Otázka č. 5 – Máte dostatek materiálů (učebnic, metodických pomůcek aj.) pro výuku předmětu Etická výchova na ZŠ?

5. Máte dostatek materiálů (učebnic, metodických pomůcek aj.) pro výuku předmětu Etická výchova na ZŠ?		
ANO	NE	Bez odpovědi
13	53	0
20 %	80 %	0 %

Zdroj: Vlastní výzkum

Následující otázka se zaměřila na formy výuky. V otevřené šesté otázce respondenti uváděli jaké formy, metody výuky při vyučování zařazují, které se jim doposud osvědčily. Mezi nejvíce zmiňovanými bylo: diskuze a povídání – 52 % (34 z 66); skupinová práce – 41 % (27 z 66); prvky dramatické výchovy, hry a příběhy s otevřeným koncem – 38 % (25 z 66). V grafu č. 4 si je možno prohlédnout další zaznamenané formy a metody.

Graf. č. 4: Otázka č. 6 – Jaké formy výuky uvedeného předmětu se Vám prozatím nejlépe osvědčily?

Zdroj: Vlastní výzkum

Úkolem sedmé otázky bylo zjistit, jaké cíle etické výchovy respondenti uvedou a jak je budou formulovat. Odpověď nezapsalo 11 % (7 z 66), nicméně ti,

co odpověděli, uvedli odpovědi obsáhlé. Bohužel rozmanitost a květnatost odpovědí nebylo možno zachytit do tabulek či grafů.

V souhrnu si nyní uvedeme nejčastější výroky. Drtivá většina respondentů – 58 % (34 z 59) se shoduje na tom, že cílem etické výchovy je naučit žáky slušnému a společenskému chování; pokusit se dohnat resty rodičovské výchovy; vrátit slušné chování do škol. Už méně dotázaných – 29 % (17 z 59) uvádí, že cílem by mělo být zlepšení mezilidských vztahů a vzájemné komunikace; větší míra empatie; tolerantní chování. Ještě méně zástupců – 19 % (11 z 59) pokládá za cíl etické výchovy zvládnutí základních etických norem; pomoc vychovat mravně odpovědného jedince; vytvořit či upevnit u žáků hodnotově správné návyky, principy; učit respektovat hodnoty a názory jiných lidí; učit k úctě k životu, svému i jiných; vnímat svět kolem sebe; vést k prosociálnímu chování (dle zásad L. Lencze a R. R. Olivara). Ojediněle bylo cílem určeno nahlédnutí do vědního oboru; ukázat na osobním příkladu, jak se chovat a jednat; předávat hodnoty a normy křesťanského společenství.

Osmá otázka je také otevřená. Jejím cílem bylo zjistit, co by dle respondentů nemělo ve výuce etické výchovy chybět. Opět šlo o odpovědi velmi široké, ale bohužel ani zde neodpověděli všichni respondenti – 14 % (9 z 66).

Většina dotázaných psala velmi podobné nebo stejné odpovědi jako v otázce předešlé. To, co zaznamenali jako cíl, uvedli zároveň i zde. Byly tu však i nové poznatky: požadavek vstřícné a pohodové atmosféry ve třídě, zábavná forma výuky, zážitková pedagogika s reflexí, poznání naší kultury, dramatická výchova, filosofie pro děti, princip dobrovolnosti (nenutit děti do aktivit, pokud nechtějí), fundovaný učitel, vazba na další předměty, vhodná metodika, dostatek učebních pomůcek aj.

Otázka č. 9 u respondentů zjišťuje, zda se při zavádění výuky etické výchovy setkali s nějakými problémy. V případě, že ano, měli upřesnit s jakými. V tabulce č. 6 je znázorněn počet kladných a záporných odpovědí. Kladnou odpověď uvedlo 24 % (16 z 66) dotázaných, záporně odpovědělo 76 % (50 z 66). V tabulce č. 7 jsou pak uvedeny konkrétní problémy (odpovědi v nezkrácené podobě).

Tabulka č. 6: Otázka č. 9 – Setkali jste se při zavádění výuky předmětu Etická výchova na ZŠ s nějakými problémy?

9. Setkali jste se při zavádění výuky předmětu Etická výchova na ZŠ s nějakými problémy?		
ANO	NE	Bez odpovědi
16	50	0
24 %	76 %	0 %

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 7: Otázka č. 9 – Konkrétní problémy

Problémy při zavádění předmětu Etická výchova - odpovědi v nezkrácené podobě.
Učitelé nejsou v tomto oboru vzděláni, ani čerství absolventi pedagogických fakult.
Žáci si málo přenášejí do života, teorie nestačí.
Předmět je součástí jiných, to přináší obtíže při výuce.
Každý si pod pojmem Etická výchova představuje něco jiného (zaměření na náboženství, slušné chování, rytířkost...). Cokoliv se s dětmi ve škole dělá a vede k etické výchově je dobré, problémoví jsou ale někdy rodiče.
Nedostatek výukových materiálů.
Zpočátku určitě ano, nevěděli jsme, o co se jedná, ale začínali jsme s tzv. třídnickými hodinami, kde jsme řešili konkrétní problémy (ale nejen ty) v dané třídě. Postupně jsme do těchto hodin zařazovali jednotlivá témata EV: komunikace, spolupráce, důstojnost člověka, sebeúcta, prosociální chování, empatie.
Nedostatek finančních prostředků - na výukové materiály, na další vzdělávání učitelů.
Absurdně nastavený systém školy - etická výchova je vnímána spíše formálně, spousta učitelů i rodičů ji považuje za jakýsi kroužek slušného chování či převýchovnou skupinu pro "zlobivé" děti. Chybí integrace do "života" školy, pro děti (nejen) je tím pádem etika jako předmět zcela nesrozumitelná, což se odráží na jejich motivaci k zapojení. Chybí jasné hranice, kam vlastně etická výchova spadá.
Nedostatek informací mezi vyučujícími.
Špatná výchova v některých rodinách.
Nedostatek hodin, ze kterých se musí ukrojit, aby se to děti mohly učit. Co jim zkrátíme? Matematiku, češtinu, některý z vědních oborů??? Musí se dodržet zákonný limit týdenní dotace hodin a každý chce do výuky něco cpát, nejlépe jako samostatný předmět: sexuální výchovu, mediální, filmovou, finanční gramotnost a bůhví kolik dalších někdo vymyslel a ještě vymyslí. Zbláznit bychom se mohli, ne?
Učím tento předmět prvním rokem. Vedení mi dalo volnou ruku. Naplnit dotaci 2 hodin týdně je náročné.
Neujasněnost obsahu, překrývání se s předmětem občanská výchova.
Ani já sama nemám úplně jasno, co a jak vyučovat.
Nechuť žáků, malá spolupráce s rodinou, velká vyčíženost rodičů, nezájem o mravní hodnoty.
Hledali jsme cestu, jak předmět nabídnout co nejvíce žákům.

Zdroj: Vlastní výzkum

V desáté otázce bylo úkolem respondentů uvést, zda se liší jejich představy o výuce etické výchovy od reality. Kladně se vyjádřilo 27 % (18 z 66), záporně 73 % (48 z 66). Přehled kladných a záporných odpovědí je v tabulce č. 8. V případě kladné odpovědi byl opět prostor pro vyjádření. Přepis těchto odpovědí naleznete v tabulce č. 9.

Tabulka č. 8: Otázka č. 10 – Liší se Vaše představa výuky předmětu Etická výchova od reality?

10. Liší se Vaše představa výuky předmětu Etická výchova od reality?		
ANO	NE	Bez odpovědi
18	48	0
27 %	73 %	0 %

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 9: Otázka č. 10 – Konkrétní vyjádření

10. Liší se Vaše představa výuky předmětu Etická výchova od reality?
Nevím. Zdá se mi, že realita nemá s etikou moc společného. Bohužel.
Někteří žáci nejvíce ochotu spolupracovat.
V cílech školy a chování v rodině, příklady v médiích.
RVP vypadá podle mého spíše jako návod na slušně vychované dítě - viz osnovy - a učení se jak "správně zdravít", než jako předmět rozvíjející hodnotovou orientaci na svět, tedy jistou alternativu k současnému proudu ve výchově.
Vcelku ne, záleží na mně, jak si hodiny připravím a co do nich zařadím. Samozřejmě osnovou je tematický plán vycházející z ŠVP, ale i ten je sestaven podle našich představ a potřeb.
Děti nejsou zvyklé na alternativní způsoby výuky (skupinová práce, diskuze) - dělá jim problém se při tomto způsobu výuky soustředit, vše jim trvá dlouho - ale lepší se a časem trpělivost přinese ovoce.
Celkové klima společnosti, orientace na konzum, problémy v mezilidských vztazích,... Bude to dlouhá cesta ke změnám.
Málo času.
Etická výchova není součástí celého systému výuky, chybí tak propojení s dalšími aktivitami v rámci běžného vyučování i mimo výuku. Samotný předmět Etická výchova je bez tohoto propojení k ničemu.
Problémy s výchovou v rodině. Co vidí děti ve společnosti - příklad úspěšného člověka.
Nevím, co je myšleno realitou. Obsah předmětu je rozplizlý v ostatních předmětech, ani se tam nedá rozeznat.
Neučit předmět ve škole vůbec.
Různá úroveň znalostí, stupeň empatie, podnětnost rodinného prostředí u dětí.
Snažím se děti učit úcty k sobě i druhým, ale společnost jim neumožňuje rozvíjet se dále (politické třenice, televize, rodina).
Neměl by to být samostatný předmět, jeho obsah musí prostupovat veškerým obsahem i formou výchovy ve škole.
Někdy snaha vyjde nazmar.
Cíleně zařadit etickou výchovu do kurikula. Problém je v tom, že již v současnosti jsou žáci přetížení.
Problémová spolupráce s žáky, nezájem.

Zdroj: Vlastní výzkum

Jedenáctá otázka je identifikační. Z celkového počtu dotazníků je 89 % (59 z 66) žen a 11 % (7 z 66) mužů – viz tabulka č. 10.

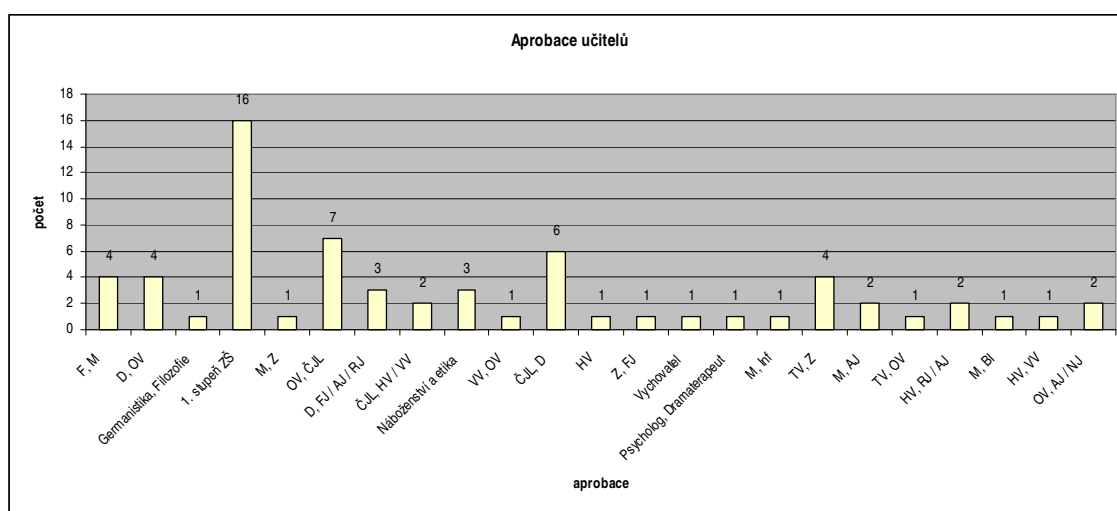
Tabulka č. 10: Otázka č. 11 – Jste žena / muž?

11. Jste žena / muž?	
ŽENA	MUŽ
59	7
89 %	11 %

Zdroj: Vlastní výzkum

V otázce č. 12 jsem zjišťovala vzdělání učitelů etické výchovy. Převažují učitelé, kteří mají aprobaci pro 1. stupeň pro základní školy – 24 % (16 z 66), dále se často vyskytuje kombinace občanské výchovy s dalším předmětem (např. s dějepisem, českým jazykem a literaturou, výtvarnou výchovou, cizím jazykem aj.) – 23 % (15 z 66). Učitelů náboženství a etiky se v tomto zkoumaném vzorku objevilo pouze 5 % (3 z 66). Podrobný přehled výsledků výzkumu ve vzdělání pedagogů je uveden v grafu č. 5.

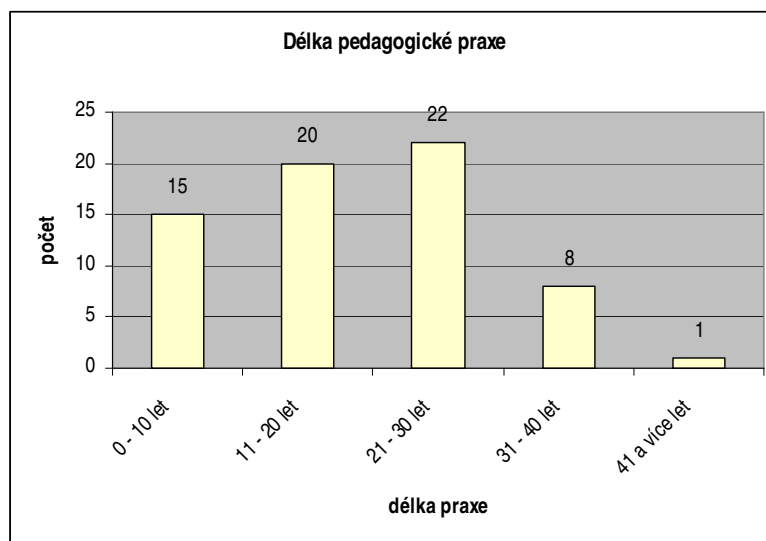
Graf č. 5: Otázka č. 12 – Jaká je Vaše aprobace?

Zdroj: Vlastní výzkum

V poslední, třinácté otázce respondenti uváděli délku pedagogické praxe. Převládali učitelé s praxí v kategorii 21 – 30 let – 33 % (22 z 66) a v kategorii 11 – 20 let – 30 % (20 z 66). Podrobný přehled délky pedagogické praxe dotázaných znázorňuje graf č. 6.

Graf č. 6: Otázka č. 13 – Jak dlouhá je Vaše pedagogická praxe?

Zdroj: Vlastní výzkum

3.3.2 Vyhodnocení výzkumu

Cílem výzkumu bylo zachytit průběh zavádění etické výchovy do základních škol. Před samotným výzkumem byly stanoveny dvě hypotézy. Shrňme si nyní výsledky výzkumu a porovnáme hypotézy se závěry z dotazníkového šetření.

3.3.2.1 Shrnutí výsledků výzkumu

Dotazníkové šetření přineslo zajímavé závěry. Podíváme-li se na výsledky první otázky, zjistíme, že téměř tři čtvrtiny respondentů (71 %) uvedly, že nenavštěvovalo žádné metodické kurzy, semináře ani přednášky. To bylo pro mne překvapující vzhledem k faktu, že z kladně odpovídajících byl pouze jeden respondent s aprobační náboženská výchova – etika. Skutečnost, že Etické fórum ČR se objevilo v odpovědích nejčastěji, podporuje tvrzení v teoretické části (kapitola 2.3.2), že tato instituce patří k nejvýraznějším propagátorům etické výchovy v ČR.

Další vzdělávání potvrdilo pouze 44 % z dotázaných. To se může zdát jako neuspokojivý výsledek, vzhledem k nezbytnosti dalšího vzdělávání pedagogů. Podíváme-li se na to však skrze výsledky otázky č. 3, že etická výchova se převážně vyučuje jako součást jiného předmětu, může to mnohé vysvětlit. Součástí jiného

předmětu uvedlo 65 % respondentů, kde nejčastěji je zmiňována občanská výchova (44 %). Při výuce etické výchovy se často využívají materiály z učebnic jiných předmětů (viz výsledky otázky č. 4). Také tvrzení, že se etická výchova překrývá s obsahem jiných předmětů (viz výsledky otázky č. 9 nebo kapitola 2.4) nemusí vést učitele k potřebě dalšího vzdělávání v oboru etické výchovy.

Výsledky otázky č. 6 – osvědčené formy výuky – nebyly pro mne příliš překvapivé. Komunikaci, diskuze či skupinovou práci jsem ve výčtu očekávala. Zajímavá, inovativní forma mi přišla návštěva sociálních zařízení. Respondent uváděl konkrétně návštěvy domova důchodců či ústav sociální péče. Po návštěvě probíhají ve škole diskuze k tématu.

Některé problémy při zavádění potvrzují obavy odborníků – viz kapitola 2.3.2 a 2.4 (nejasnost obsahu, nedostatečné vzdělání učitelů etické výchovy aj.). Jako nejzávažnější problém z uvedených odpovědí shledávám vyjádření *Ani já sama nemám úplně jasno, co a jak vyučovat*. Pokud učitel nemá jasno v obsahu a metodách, jak potom může probíhat kvalitní výuka?

V poslední otázce, jak se liší představa o výuce od reality, se respondenti vyjádřili velmi různorodě. V některých odpovědích se odráží současné palčivé otázky společnosti (chování v rodině, nevhodné / vhodné příklady v médiích, celkové klima společnosti, politické třenice aj.). Jiné uvádějí rozpor cílů školy a rodiny či postrádají součinnost celého vzdělávacího procesu.

3.3.2.2 Posouzení hypotéz

Hypotéza A předpokládá, že mají učitelé shodnou představu o cíli předmětu Etická výchova. V otázce č. 7 jsem se učitelů na to přímo zeptala.

Odpovědi bychom mohli shrnout do tří oblastí. Většina respondentů (58 %) uvedla za cíl naučit žáky slušnému a společenskému chování, resp. suplovat rodinu ve výchovné roli – *pokusit se dohnat resty rodičovské výchovy*. Podstatně menší část (29 %) dotázaných označila za cíl zlepšení mezilidských vztahů a komunikace. Nejméně početná skupina (19 %) se ztotožnila s cílem vytvořit hodnotově vyspělého jedince v souladu se základními principy zásad Lencze a Olivara.

Názor na cíl není mezi pedagogy jednotný, tzn. že hypotéza A nemůže být potvrzena.

Hypotéza B předpokládá, že učitelé nemají dostatek výukových materiálů. Otázka č. 5 tuto skutečnost ověřila. Drtivá většina (80 %) odpověděla, že nemá dostatek materiálů. Tato hypotéza se tedy potvrdila.

3.4 Závěr výzkumu

Výzkum, jak probíhá zavádění etické výchovy do základních škol, měl nahlédnout pod pokličku současné praxe. Mou snahou nebylo získání pouhých dat, jež bych zanesla do tabulek či grafů, chtěla jsem se především od respondentů dozvědět, s čím se potýkají, kde vidí slabá místa. Přimět je zamyslet se nad tím, co by mohlo či mělo být jinak. Z tohoto důvodu byly konstrukce otázek tvořeny převážně tak, aby byli dotázaní nuceni odpovědět sami a nevybírali pouze z nabízených možností. Získané informace jsou pro mne velmi cenné, neboť mnoho z nich odráží současný stav v českém školství.

4 ZÁVĚR

Podnětem pro zpracování této práce byla aktuálnost tématu etické výchovy. Opatření, které pozvedlo doplňující vzdělávací obor Etická výchova z okrajového dění školního vzdělávání do jeho centra, vyvolalo v řadách odborné i laické veřejnosti mnoho otázek a rozdílných názorů.

V teoretické části bylo cílem bakalářské práce popsat důvody zavádění etické výchovy do základních škol. Součástí tohoto záměru bylo vysvětlení stěžejních pojmů, nahlédnutí do vzdělávací soustavy ČR, pojednání o samotném předmětu, jeho obsahu, metodách a cílech, přiblížit vývoj vybraných koncepcí etické výchovy a zhodnotit současný stav výuky etické výchovy na českých základních školách. Praktická část se zaměřila na průběh zavádění a na aktuální stav etické výchovy na základních školách.

Otázkou obnovy etické výchovy se zabývá mnoho odborníků a jejich činnost je v této oblasti bezesporu přínosem. Jak již bylo uvedeno, mezi nejvýraznější patří Etické fórum ČR. Propracovaná koncepce, zahrnující promyšlenou soustavu dalšího vzdělávání pro pedagogy, patří v ČR mezi ojedinělé, ucelené programy. Zůstává faktem, že přes nedostatky, které již byly zmíněny, Etické fórum ČR má zájem, aby se etická výchova stala nedílnou součástí školního vzdělávání. Domnívám se, že je nezbytné tyto snahy podporovat. Nejen snahy Etického fóra ČR, ale všech činitelů, jež mají zájem participovat na obnově a podpoře etických témat ve škole. Jedině tak může dojít v české společnosti k pozitivní změně chování, chápání morálních hodnot aj. Je nesporné, že výchovu v rodině nic nenahradí, ale škola i jiné výchovné instituce mohou v tomto procesu hodně pomoci.

Mou snahou bylo přispět k ucelenějšímu přehledu aktuálního stavu etické výchovy a upozornit na určité nedostatky. Je zde stále řada problémů, které zůstaly, i po vstoupení Opatření v platnost, nedořešeny. Myslím, že tím nejpálčivějším je nesoulad názorů odborníků, jak se má vlastně etická výchova vyučovat, podle jaké koncepce. Model nabízený Etickým fórem ČR patří mezi nejpropracovanější, avšak má své odpůrce. Tedy ani koncepce předložená MŠMT, která z něj v mnohém vychází, nemůže být brána jako konečná. Nejednotnost názorů se odráží ve výuce, učitelé často tápají a nevědí, jak výuku tohoto předmětu uchopit (v tomto tvrzení se odvolávám na výsledky svého výzkumu i na hlasy odborné veřejnosti).

Stav koncepce etické výchovy v naší zemi, resp. stav její výuky, nepovažuji za dobrý, zejména z důvodu nejednotnosti jejího obsahu. Domnívám se však, že rozvoj stávajících koncepcí, sjednocení jejich obsahu, bez upřednostnění pouze jednoho pojetí, může vést ke zlepšení současného stavu. Většina veřejnosti i odborníků se shodne na významu a potřebě etické výchovy ve školách. Stav české společnosti volá po obnově tradičních hodnot. Etická výchova by mohla být vhodným nástrojem, jak tomu pomoci. Kde jinde začít než u našich dětí?! Škola jako výchovně-vzdělávací instituce by měla mít možnost pomoci rozvíjet mezi žáky ideu etických hodnot.

Přínos této práce spatřuji v nahlédnutí do současného stavu etické výchovy na základních školách. Výsledky výzkumu potvrdily nedostatky a problémy, které je nutno, v souvislosti s povinným zaváděním tohoto doplňujícího vzdělávacího oboru, ještě řešit. Ať už je to nedostatek výukových materiálů či mizivé vzdělání v oboru učitelů etické výchovy. Názory a poznatky pedagogů, vyučujících tento předmět, mohou být zajímavou inspirací pro jejich kolegy. Mohou sloužit k zamyšlení i ostatním odborníkům, zabývajících se touto tematikou.

Bylo již řečeno, že tento vzdělávací obor má před sebou ještě dlouhou cestu. Je zřejmé, že nemůže nastat obrat v obnově ze dne na den. Není ani možné, aby se zcela beze zbytku všichni shodli na všem. Myslím však, že je dobře nakročeno, jen je třeba vytrvat a pokračovat v započaté práci. Věřím, že se nakonec odborníkům podaří najít společnou cestu při tvorbě konečné a plně funkční koncepce etické výchovy, která bude přínosem nejen pro žáky, ale pro celou společnost.

SEZNAM LITERATURY

- ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Vyd. 2. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0953-1.
- BRÁZDA, R. *Úvod do srovnávací etiky*. Praha: Koniasch Latin Press, 1998. ISBN 80-85917-46-7.
- ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. ISBN neuvedeno.
- GLUCHMAN, V. *Úvod do etiky*. Brno: Tribun EU, 2008. ISBN 978-80-7399-552-2.
- HEIDBRINK, H. *Psychologie morálního vývoje*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-154-1.
- HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3.
- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: TRITON, 2003. ISBN 80-7254-329-6.
- JŮVA, V. *Kapitoly z morální pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. ISBN neuvedeno.
- JŮVA, V. *Mravní výchova*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. ISBN neuvedeno.
- KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. *Školní didaktika*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-571-4.
- KORIM, V. a kol. *Premeny etickej výchovy v európskom kontexte*. Banská Bystrica: PF UMB, 2008. ISBN 978-80-8083-661-0.
- KUČEROVÁ, S. *Obecné základy mravní výchovy*. Brno: Masarykova univerzita, fakulta pedagogická, 1990. ISBN 80-210-0183-6.
- KUJAL, B. a kol. *Pedagogický slovník 1. díl*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965. ISBN neuvedeno.
- KUJAL, B. a kol. *Pedagogický slovník 2. díl*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. ISBN neuvedeno.
- LENCZ, L., KŘÍŽOVÁ, O. *Etická výchova, metodický materiál I*. Praha: Luxpress, 2000. ISBN 80-7130-091-8.

- LENCZ, L., et al. *Etická výchova, metodický materiál II*. Praha: Luxpress, 2005. ISBN 80-7130-116-7.
- LENCZ, L., IVANOVÁ, E. *Etická výchova, metodický materiál III*. Praha: Luxpress, 2003. ISBN 80-7130-107-8.
- MICHÁLEK, J. *Topologie výchovy*. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-01-1.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. 3., upr. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-047-X.
- PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. Vyd. 2., Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7178-944-5.
- PŘÍKASKÝ, J. V. *Učebnice základů etiky*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-505-5.
- ROBINSON, D., GARRATT, CH. *Seznamte se... etika*. Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-941-0.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.
- SOKOL, J., PINC, Z. *Antropologie a etika*. Praha: TRITON, 2003. ISBN 80-7254-372-5.
- SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*. Praha: Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0484-2.
- SPINOZA, B. *Etika*. Praha: Dybbuk, 2001. ISBN 80-903001-0-3.
- SVOBODOVÁ, Z. *Nelhostejnost: Črty k (ne)náboženské výchově*. Praha: Marvern, 2005. ISBN 80-86702-07-3.
- THOMPSON, M. *Přehled etiky*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-806-6.
- VACEK, P. *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2000. ISBN 80-7041-148-1.
- VACEK, P. *Rozvoj morálního vědomí žáků. Metodické náměty k realizaci průřezových témat*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-386-4.
- VALÍŠOVÁ, A.; KASÍKOVÁ, H. a kolektiv. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0.
- WEISCHEDEL, W. *Skeptická etika*. Praha: OIKOYMENH, 1999. ISBN 80-86005-84-4.

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

- AKADEMIE J. A. KOMENSKÉHO O. S. *Základní informace o projektu*. [online]. [cit. 2011-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.projekt-rubikon.eu/>>.
- ETICKÉ FÓRUM ČR. *Čím je občanské sdružení Etické fórum ČR?* [online]. [cit. 2011-02-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.etickeforumcr.cz/>>.
- ETICKÉ FÓRUM ČR. *Informační leták o etické výchově*. [online]. [cit. 2011-03-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.etickeforumcr.cz/>>.
- ETICKÉ FÓRUM ČR. *Projekt etické výchovy*. [online]. [cit. 2011-03-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.etickeforumcr.cz/>>.
- ETICKÉ FÓRUM ČR. *Reakce Etického fóra ČR, o. s. na "Protest proti metodice zavádění předmětu Etická výchova do českých škol"*. [online]. Poslední aktualizace 4. 10. 2010, [cit. 2011-03-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.etickeforumcr.cz/>>.
- ETICKÉ FÓRUM ČR. *Vize etické výchovy*. [online]. [cit. 2011-02-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.etickeforumcr.cz/main/stranky.php?rec=48>>.
- HRUBÁ, J. *Spor o etickou výchovu*. [online]. Poslední aktualizace 29. 5. 2009, [cit. 2011-03-01]. Dostupné z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/3152/SPOR-O-ETICKOU-VYCHOVU.html/>>.
- LUXOVÁ, V. *K etické výchově na školách*. [online]. © OUR MEDIA a. s. 2011, poslední aktualizace 24. 1. 2010 [cit. 2010-10-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/politici-volicum/158566.aspx>>.
- NEZVAL, J. *Opatření ministryně školství*. [online]. © MŠMT 2006, poslední aktualizace 5. 2. 2010 [cit. 2011-01-11]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/opatreni-ministryne-skolstvi>>.
- NEZVAL, J. *Kurikulum Etická výchova*. [online]. © MŠMT 2006, poslední aktualizace 5. 2. 2010 [cit. 2011-02-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/kurikulum-eticka-vychova>>.
- Organizace vzdělávací soustavy ČR*. [online]. [cit. 2011-02-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.tf.jcu.cz/getfile/4b27a3272f9fb3fb>>.
- PINKAS, J. *Etická výchova na školách*. [online]. Poslední aktualizace 15. 5. 2009, [cit. 2011-03-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskaskola.cz/2009/05/jaroslav-pinkas-eticka-vychova-na.html>>.
- PÍŤHA, P. *K otázce zavádění nového předmětu Etická výchova do škol*. [online]. © MŠMT 2006, poslední aktualizace 2.12. 2010 [cit. 2011-02-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/file/13335>>.

PIŤHA, P. *Etická výchova – ano či ne*. [online]. © MŠMT 2006, poslední aktualizace 16. 6. 2009 [cit. 2011-03-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/referaty-z-konference-eticka-vychova>>.

Pokoj a dobro. List k sociálním otázkám v České republice k veřejné diskuzi. [online]. [cit. 2011-03-07]. Dostupné z WWW: <http://www.kebrle.cz/katdocs/Pokoj_a_dobro.pdf>.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. [cit. 2011-02-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.tf.jcu.cz/getfile/435c1d38607b0c72>>.

SOKOL, J. *Jak lze do vzdělávání na základní škole vhodně integrovat etiku? Jak dobře rozvíjet morální postoje a hodnoty žáků?* [online]. Poslední aktualizace 6. 2. 2007, [cit. 2011-02-22]. Dostupné z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/1128/jan-sokol-ucitel-pusobi-vic-svym-prikladem-nez-tim-co-uci.-.html/>>.

VACEK, P. *Etická výchova ve škole... už teď je pozdě!* [online]. © MŠMT 2006, poslední aktualizace 16. 6. 2009 [cit. 2011-03-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/referaty-z-konference-eticka-vychova>>.

VALACH, M. *Katolická výchova*. [online]. Poslední aktualizace 23. 6. 2010, [cit. 2011-03-01]. Dostupné z WWW: <<http://blisty.cz/art/53214.html>>.

VODÁKOVÁ, J. *Nová témata ve vzdělávání – etická výchova a finanční gramotnost*. [online]. Dat Internet, a.s. © 2003 – 2011, poslední aktualizace 21. 1. 2010 [cit. 2011-02-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.zkola.cz/zkedu/pedagogictipracovnici/clanky/30903.aspx>>.

ZŠ SUŠICE. *Etická výchova – naše volba*. [online]. 2005 - 2011 © ZŠ Sušice, Komenského 59. [cit. 2011-02-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.komenskeho.cz/etika>>.

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha I.** **Aktivity v rámci projektu Rubikon na ZŠ „A“**
Příloha II. **Aktivity v rámci projektu Rubikon na ZŠ „B“**
Příloha III. **Přehled základních škol, kde se vyučuje etická výchova**
Příloha IV. **Dotazník**

Příloha I. Aktivity v rámci projektu Rubikon na ZŠ „A“

(zdroj – vlastní výzkum)

Níže uvedený příspěvek je přepis emailové zprávy, kterou mi zaslala jedna vyučující v rámci dotazníkového šetření. Jedná se o konkrétní příklad výuky etické výchovy na základní škole.

Na naši školu jsme dostali Váš dotazník. Vzhledem k tomu, že se u nás neučí Etická výchova, dovolím si nevyplnit dotazník, ale napsat pár poznámek ke hře Rubikon, která je postavená na základech etické výchovy, ale provozujeme ji v rámci předmětu Občanská výchova.

Rubikon máme na škole druhým rokem. Loni "hráli" hru sedmičky, letos šesté třídy (zatím jsme v začátku). V rámci hry jsme řešili se sedmáky zákony ostrova, název, výši daní a co si z nich koupíme, vlajku. To vše systémem návrhy skupin dětí nebo jednotlivců, představení návrhů, obhajoba. Leckdy se stalo, že téměř stoprocentní návrh, neuměly děti obhájit a jejich návrh neuspěl (z dnešního pohledu musím říci, že jim dnes nedělají problémy referáty a jejich hodnocení).

Řešili jsme problémy "zlodějů" (snažili se vykrást domečky, popřípadě nezaplatili nákup a vznikl jim dluh). Děti vytvořily sbírku a z té se dlužníkům pomohlo, aby mohli ve hře pokračovat. Při potopě, která probíhala ve hře zároveň s aktuálním stavem v Republice, si děti navzájem pomáhaly a opět finančně pomohly těm, kteří byli potopou postiženi.

Velkým problémem byla pro děti aura. Světlo kolem jejich postavičky. Zpočátku jí nevěnoval nikdo pozornost, poté se téměř všichni snažili o kladnou auru (měnila se jim pomocí pochval a poznámek v kázeňském sešitě a žákovské knížce, ale i mými postřehy ze života ve škole). Děti začaly bez příkazu samy po sobě uklízet třídu, pomáhat si navzájem. Zlepšil se i slovník - ubylo vulgárních výrazů. Z tohoto pohledu hodnotím Rubikon jako přínos.

Příloha II. Aktivity v rámci projektu Rubikon na ZŠ „B“

(zdroj – vlastní výzkum)

Níže uvedený příspěvek je přepis emailové zprávy, kterou mi zaslala jedna vyučující v rámci dotazníkového šetření. Jedná se o konkrétní příklad výuky etické výchovy na základní škole.

Projekt Rubikon:

Naše škola se v loňském roce zapojila do projektu „Rubikon - škola hrou v 21. století“, který je příspěvkem k rozvíjení prosociální - etické výchovy žáků. Já jsem byla vybrána ředitelem školy jako pilotní učitelka, tzn. dostala jsem ve své třídě 7. A zavedení a hru Rubikon na starost. V rámci pilotního nasazení Rubikonu do výuky jsem absolvovala několikahodinové školení a dva dvoudenní semináře, vedené autorem projektu Mgr. Ladislavem Grohem a organizátorem Rubikonu, tj. Akademií J. A. Komenského v Jičíně.

Rubikon hrajeme druhým rokem, s jiným kolektivem žáků, v prostředí hry, které je inovováno o připomínky pilotních žáků z minulého školního roku. To pro mě znamenalo opakovanou účast na semináři a průběžné studium materiálů vážících se k řízení hry i ke hře samotné.

Na naší škole nevyučujeme etickou výchovu jako samostatný předmět, etická výchova prolíná všemi vyučovacími předměty. Jsme přesvědčeni, že správný učitel, a to nejen třídní učitel, reaguje na výchovné momenty, situace v kolektivu dětí a dokáže jich správně – prosociálně – využít v každém předmětu. Zatím nebudeme zavádět samostatný předmět Etická výchova.

Pravidelně v 6. ročníku zařazujeme kurz Naše třída. Obsah: kolektivní soužití, stmelení kolektivu.

V letošním 6. ročníku hrajeme hru Rubikon – v předmětech Výchova ke zdraví, Výchova k občanství a v předmětu Svět práce.

Projekt Rubikon bavil a baví nejen naše žáky, ale i mě. Pozitivně ovlivňuje školní práci žáků i jejich chování, dává dostatek příležitostí i námětů k rozvíjení etické výchovy. Umožňuje mi poznat žáky více než při běžné práci v hodinách. Žáci mají radost, že jsem jednou z obyvatel naší vesnice, i když v roli starosty. Jsou rádi, že hrají s nimi.

Příloha III. Přehled základních škol, kde se vyučuje etická výchova

(informace převzata z www.msmt.cz)

- Čechtice - ZŠ, Na Lázni 325
- České Budějovice - ZŠ J. Š. Baara, Korovcova 967/9
- České Budějovice - ZŠ, Dukelská 11
- Dvůr Králové nad Labem - ZŠ Podhart', Máchova 884
- Hradec Králové - MŠ a ZŠ Pohádka, Mandysova 1434
- Hradec Králové - ZŠ, Habrmanova 130
- Hradec Králové - ZŠ a MŠ Svobodné Dvory, Spojovací 66
- Choceň - ZŠ, Sv.Čecha 1686
- Chomutov - ZŠ, Na Příkopech 895
- Jablonec n.Nisou -ZŠ, Liberecká 26
- Jablonec n. Nisou - ZŠ, Pivovarská 15
- Jablonec n. Nisou - ZŠ katolická, majora R. Háška, Saskova ul.34
- Jílové u Prahy - ZŠ, Komenského 365
- Kaplice - ZŠ, ul. Gen. Fanty 446
- Karlovy Vary - ZŠ J. A. Komenského, Kollárova 19
- Kolín - ZŠ Starý Kolín, Kolínská 90
- Liberec - ZŠ, Na Výběžku 118
- Litoměřice - ZŠ, Na Valech 53
- Litoměřice - ZŠ, U Stadionu 4
- Lukavice - ZŠ a MŠ, kroužek na ZŠ
- Milín - ZŠ, Školní 247
- Most - ZŠ, U Stadionu 1028
- Most - ZŠ, Komenského 474.
- Náchod - ZŠ Náchod - Plhov, Příkopy 1186
- Nížkov - ZŠ, Nížkov 11
- Obecnice - ZŠ Masarykova, Obecnice 255
- Olbramovice - ZŠ Olbramovice 135, Votice
- Plzeň - ZŠ Elementaria, Jesenická 11
- Praha 1 - ZŠ, Náměstí Curieových 2/886
- Praha 1 - ZŠ, Vodičkova 22
- Praha 2 - ZŠ a SŠ Jedličkův ústav, V Pevnosti 4
- Praha 4 - ZŠ Angel, Angelovova 3183
- Praha 4 - ZŠ, Rakovského 3136
- Praha 6 - ZŠ Hanspaulka, Sušická 29
- Praha 6 - ZŠ Jana Wericha, Španielova 1111/19
- Praha 8 - Církevní ZŠ logopedická Don Bosco, Dolákova 555
- Praha 10 - ZŠ, Olešská 2222
- Praha 13 - ZŠ, Bronzová 2027
- Příbram - 7. ZŠ, Školní 75
- Roudnice nad Labem - ZŠ, Karla Jeřábka 941
- Rychnov n.Kněžnou - ZŠ Mozaika o.li.s, U Stadionu 1166
- Rychnov u Jablonce n.Nisou - ZŠ Rychnov u Jablonce

- Sezimovo Ústí - ZŠ, 9. května 489.
- Sušice - ZŠ
- Trutnov - 4. ZŠ, R.Frimla 816
- Turnov - ZŠ, ul. 28.října 11
- Úhonice - ZŠ a MŠ, Kateřinská 43
- Velké Popovice - ZŠ, Komenského 5
- Velký Šenov - ZŠ, Mírové nám. 440
- Volyně - ZŠ, DD, ŠJ, ŠD, Školní 319
- Vratislavice nad Nisou - ZŠ Vratislavice, Nad Školou 278
- Bolatice - ZŠ, Školní 9
- Brno - ZŠ, Kotlářská 4
- Brno- Cyrilometodějská církevní ZŠ, Lerchova 65
- Dolní Bojanovice - ZŠ, Dolní Bojanovice 195
- Dolní Lhota - ZŠ, Dolní Lhota 80
- Dolní Němčí - ZŠ a ZUŠ, Školní 606
- Hať-ZŠ a MŠ, Na Chromině 2
- Hulín - ZŠ, Nábřeží 938
- Jaroměřice nad Rokytnou - ZŠ O. Březiny, Komenského 120
- Jihlava - ZŠ, Křížová 33
- Kopřivnice - ZŠ sv. Zdislavy, Štefánikova 117
- Kroměříž - ZŠ Slovan Kroměříž, přísp. org., Zeyerova 3354
- Mořkov - ZŠ, Sportovní 258
- Polanka n.Odrou - ZŠ Heleny Salichové
- Přerov - ZŠ, Trávník 27
- Rájec-Jestřebí - ZŠ a MŠ, Školní 446
- Štítná nad Vláří - ZŠ Gabry a Málinky, Štítná nad Vláří 417
- Telč - ZŠ a MŠ, Krahulčí 34
- Uherský Brod - Katolická ZŠ, Jirchařská 823

Příloha IV. Dotazník

(zdroj – vlastní práce)

*Vážená paní učitelko, vážený pane učiteli,
v souvislosti s výzkumem, který provádím v rámci své bakalářské práce, jež se zabývá
tématem „Etická výchova na základních školách“, Vás prosím o vyplnění následujícího
dotazníku. Předem děkuji za Váš čas!*

*Kateřina Brodová
studentka TF JU v Českých Budějovicích*

Dotazník

*U otázek s alternativou označte, prosím, vybranou odpověď. Tam, kde Vámi vybraná
alternativa vyžaduje odpověď rozvést, prosím učiňte. U ostatních otázek uveďte Vaši
odpověď pod text otázky.*

Vyplněný dotazník odešlete, prosím, na emailovou adresu: demikaty@seznam.cz.

**1./ Navštěvovali jste před započítím výuky Etické výchovy nějaké metodické kurzy
k výuce tohoto předmětu? Pokud ANO, uveďte název kurzu, kdo ho pořádal, co
bylo obsahem výuky a v jakém časovém rozsahu výuka probíhala.**

a) ANO – uveďte:

b) NE

**2./ Vzděláváte se dále v oblasti Etické výchovy? Pokud ANO, uveďte jakou formou
(semináře či kurzy v dané oblasti; studium literatury, metodiky aj.).**

a) ANO – uveďte:

b) NE

3./ Předmět Etická výchova se na Vaší škole vyučuje jako:

- a) povinný předmět
- b) povinně volitelný předmět
- c) nepovinný předmět
- d) součást jiného předmětu (jakého)
- e) jinak

**4./ Jaké materiály při přípravě výuky a ve výuce předmětu Etická výchova na ZŠ
používáte?**

Uveďte:

5./ Máte dostatek materiálů (učebnic, metodických pomůcek aj.) pro výuku předmětu Etická výchova na ZŠ?

- a) ANO
- b) NE

6./ Jaké formy výuky uvedeného předmětu se Vám prozatím nejlépe osvědčily?

Uveďte:

7./ Co je podle Vás cílem výuky předmětu Etická výchova na ZŠ?

Uveďte:

8./ Co by podle Vás nemělo ve výuce předmětu Etická výchova na ZŠ chybět?

Uveďte:

9./ Setkali jste se při zavádění výuky předmětu Etická výchova na ZŠ s nějakými problémy?

a) ANO – uveďte:

b) NE

10./ Liší se Vaše představa výuky předmětu Etické výchovy od reality? Pokud ANO, uveďte v čem.

a) ANO – uveďte:

b) NE

11./ Jste:

- a) ŽENA
- b) MUŽ

12./ Jaká je Vaše aprobace?

Uveďte:

13./ Jak dlouhá je Vaše pedagogická praxe?

Uveďte:

Název a adresa školy, na které vyučujete (může být použito razítko školy):

.....

Děkuji Vám za vyplnění dotazníku.

ABSTRAKT

BRODCOVÁ, K. *Etická výchova na základní škole*. České Budějovice 2011. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Z. Svobodová.

Klíčová slova: cíl, etická výchova, etika, koncepce, metoda, morálka, učitel, výchova, výuka, výzkum, vzdělání, základní škola, žák

Práce se zabývá popisem zavádění doplňujícího vzdělávacího oboru Etická výchova na základní školy. Teoretická část se zaměřuje na výklad základních pojmů, dále charakterizuje předmět Etická výchova, jeho obsah, cíle a metody. Uvádí potřebné vzdělání učitelů, přibližuje důvody zavádění tohoto předmětu do školního vzdělávání, popisuje vybrané koncepce. V závěru se zaměřuje na přiblížení aktuálního stavu výuky etické výchovy na základní škole.

Praktická část je zacílena na výzkum zavádění etické výchovy a aktuální stav výuky tohoto předmětu ve školách. Práce poskytuje komentář výsledků výzkumného dotazníkového šetření mezi učiteli etické výchovy a vyhodnocuje získaná data.

ABSTRACT

Ethics education at primary school

Key words: aim, ethics education, ethics, conception, method, morality, teacher, education, teaching, research, education, primary school, pupil

This work deals with the description of complementary educational field Ethics education at primary schools. The theoretical part concentrates on the basic terms and it also characterizes the subject of Ethics education, its content, aims and methods. It mentions necessary education for teachers and gives reasons to implement this subject to school education. It describes selected conceptions, too. In the summary, it focuses on current state of this subject at primary schools.

The practical part presents the research of the implementation of ethics education and the real contemporary state of education of this subject at schools. It comments on results of the questionnaire among teachers and it analyses the obtained information.